

Een week in kaart

Editie 1

Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag, december 2017

Colofon

Roeters, A. (2017). Een week in kaart (editie 1).
Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP)
Den Haag, december 2017
ISBN 978 90 377 08 57 8

Over het SCP

Het Sociaal en Cultureel Planbureau is een interdepartementaal, wetenschappelijk instituut, dat – gevraagd en ongevraagd – sociaalwetenschappelijk onderzoek verricht. Het SCP rapporteert aan de regering, de Eerste en Tweede Kamer, de ministeries en maatschappelijke en overheidsorganisaties. Het SCP valt formeel onder de verantwoordelijkheid van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Het SCP is opgericht bij Koninklijk Besluit op 30 maart 1973.

Contact

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Anne Roeters via a.roeters@scp.nl, 06 1141 8223, of de afdeling Persvoorlichting via pers@scp.nl, 06 2161 4433.

Auteurs

[Anne Roeters](#)
m.m.v. [Jan Dirk Vlasblom](#) en [Marian de Voogd-Hamelink](#)

Begeleiding Card stack

[Anouk de Wit](#)

Ontwerp & realisatie

[Textcetera](#), Den Haag

Figuren

Studio With Lisa Dalhuijsen, Den Haag

Openingsbeeld

Hollandse Hoogte

Inhoud

Introductie.....	4
Een week in vogelvlucht.....	5
Persoonlijke verzorging.....	15
Betaald werk.....	20
Zorg voor het huishouden en anderen.....	26
Vrije tijd.....	35
Over het tijdsbestedingsonderzoek	41

Introductie

Hoe mensen hun tijd besteden zegt veel over hun interesses, mogelijkheden en beperkingen. Tijdsbestedingsgegevens zijn dan ook een uniek instrument om zicht te krijgen op sociale verschillen en maatschappelijke veranderingen. Richten mannen en vrouwen, hoger en lager opgeleiden en mensen in verschillende levensfasen hun tijd verschillend in? En zijn er activiteiten die we nu vaker of minder vaak doen dan 10 jaar geleden?

Een week in kaart is een digitale publicatie ('card stack'), opgebouwd uit diverse op zichzelf staande pagina's ('kaarten'). Iedere kaart gaat in op 1 aspect van de tijdsbesteding van Nederlanders. De gegevens zijn gebaseerd op het Tijdsbestedingsonderzoek 2016, aangevuld met cijfers uit 2006 en 2011.

Een week in vogelvlucht

Auteurs: [Anne Roeters](#) en [Jan Dirk Vlasblom](#)

Een week bevat 168 uur. Het totaal aan beschikbare uren en minuten kan je zien als een taart, die mensen naar eigen inzicht en mogelijkheden in ‘activiteitspunten’ kunnen verdelen. Hoe mensen hun uren en minuten besteden zegt veel over hun interesses, mogelijkheden en beperkingen. Onderzoek naar de manier waarop mensen hun tijd inrichten, toont dan ook sociale verschillen en maatschappelijke veranderingen. Deze kaart laat de hoofdlijnen zien van de tijdsbesteding van Nederlanders in 2016. In lijn met eerder onderzoek onderscheiden we 6 categorieën: persoonlijke verzorging (inclusief slaap) [[Bijvoorbeeld slapen, eten en drinken, aankleden en wassen.](#)], betaald werk [[Uitoefening van beroep, woon-werkverkeer, zoeken naar werk en scholing onder werktijd.](#)], huishouden en zorgtaken [[Huishoudelijke taken, winkelen, ouder-kind-tijd en de zorg voor volwassen huisgenoten.](#)], vrije tijd [[Media en ICT, sociale contacten, sport, cultuur, hobby's, horeca, uitstapjes en ontspannen.](#)], onderwijs [[Algemeen vormend en beroepsonderwijs, hobbycursussen en gerelateerde reistijd.](#)] en vrijwilligerswerk en bijeenkomsten [[Vrijwilligerswerk, informele hulp buiten het huishouden, vergaderingen en bijeenkomsten en religieuze activiteiten.](#)]. In welke activiteiten ging de meeste tijd zitten? Hoeveel tijd is er voor ontspanning en rust? Hoe verhoudt deze tijd zich tot de tijd die aan betaald werk en de zorg voor anderen wordt besteed? En wat blijft er hierna over voor onderwijs en vrijwilligerswerk?

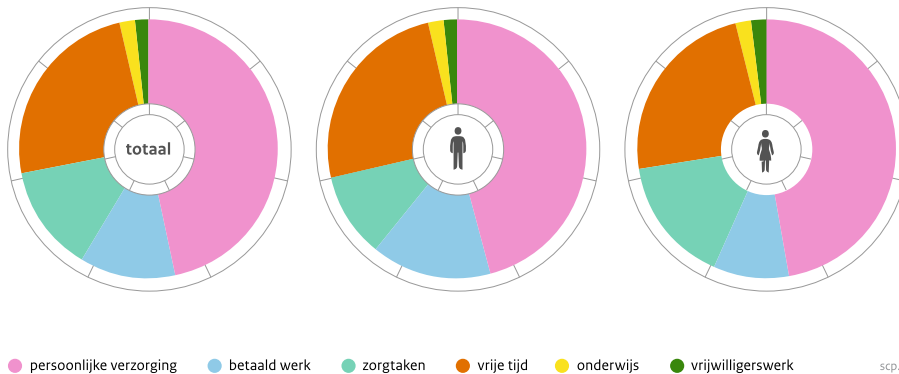
Het tijdsbestedingsonderzoek 2016

Deelnemers aan het onderzoek hebben gedurende een week in een tijdsdagboek hun tijdsbesteding bij gehouden. Het CBS heeft de gerapporteerde activiteiten vervolgens gecodeerd. Bekijk de [gebruikte codes](#) in de bijlage. Vervolgens zijn de losse codes ingedeeld in grotere categorieën. Slapen en douchen vallen bijvoorbeeld beide onder persoonlijke verzorging. Reistijd is bij de desbetreffende activiteit gerekend. Woon-werkverkeer valt bijvoorbeeld onder betaald werk.

De wekelijkse tijdbesteding in 2016

[De wekelijkse tijdbesteding aan de zes hoofdcategorieën, bevolking 12 jaar en ouder, 2016 (in uren per week).]

1. Zorgtaken zijn inclusief het huishouden en exclusief de informele hulp aan andere huishoudens.
2. Vrije tijd is inclusief media en sociale contacten.
3. Vrijwilligerswerk is inclusief de informele hulp aan andere huishoudens (bv oppassen op kleinkinderen), het bijwonen van bijeenkomsten en religieuze activiteiten.

Bron: scp/cbs (tbo'16)

Veel tijd voor persoonlijke verzorging en vrijetijdsactiviteiten

Het figuur laat zien hoeveel uren per week mensen aan de 6 categorieën besteden. Het gaat hier om de zogenaamde hoofdactiviteiten: activiteiten die volgens de respondent het meest belangrijk zijn.¹ Nederlanders van 12 jaar en ouder besteden bijna de helft van de week aan persoonlijke verzorging [Bijvoorbeeld slapen, eten en drinken, aankleden en wassen].² Ze slapen 59 uur per week en besteden ongeveer 18 uur per week aan de andere vormen van persoonlijke verzorging: eten en drinken, wassen, aankleden enzovoort. Er wordt ook veel tijd aan vrijetijdsactiviteiten [Media en ICT, sociale contacten, sport, cultuur, hobby's, horeca, uitstapjes en ontspannen.], zoals hobby's en sport, besteed. Met iets meer dan 40 uur per week staat dit ongeveer gelijk aan de omvang van een voltijd baan. Mannen hebben per week 3 uur meer vrije tijd dan vrouwen. Hier staat tegenover dat vrouwen ongeveer 3 uur per week meer aan persoonlijke verzorging besteden.

Mannen werken meer, vrouwen zorgen meer

Een kwart van de tijd van mannen en vrouwen gaat naar betaalde en onbetaalde arbeid. Maar in vergelijking met mannen, besteden vrouwen meer tijd aan het huishouden en zorgtaken [Huishoudelijke taken, winkelen, ouder-kind-tijd en de zorg voor volwassen huisgenoten.] en rapporteren ze minder uren betaald werk [Uitoefening van beroep, woon-werkverkeer, zoeken naar werk en scholing onder werktijd.]. Vrouwen richten zich dus nog altijd meer op het thuisdomein, terwijl bij mannen betaald werk meer centraal staat (zie ook eerdere tijdsbestedingsrapporten zoals het rapport van Cloin uit 2013).

Waarom tellen de losse activiteiten niet precies op tot 168 uur per week?

De tijdsbesteding aan de losse activiteiten telt niet precies op tot 168 uur omdat de losse activiteiten zijn afgerond. Daarnaast is er een kleine categorie van activiteiten die als 'overig' is gedefinieerd en die is niet meegenomen. Dit zijn activiteiten die niet in te delen waren, zoals bijvoorbeeld het invullen van het dagboek.

Gemiddeld genomen weinig tijd voor onderwijs en vrijwilligerswerk

Aan onderwijs [Algemeen vormend en beroepsonderwijs, hobbycursussen en gerelateerde reistijd.] en vrijwilligerswerk wordt in vergelijking met de andere activiteiten weinig tijd besteed. Nederlanders zijn gemiddeld genomen drie uur en twintig minuten per week bezig met het volgen van onderwijs en het maken van huiswerk. Aan vrijwilligerswerk en bijeenkomsten [Vrijwilligerswerk, informele hulp buiten het huishouden, vergaderingen en bijeenkomsten en religieuze activiteiten.] besteden Nederlanders gemiddeld 2,5 uur per week. Een belangrijke verklaring voor deze lage gemiddelden is dat een groot deel van de bevolking überhaupt geen tijd aan deze activiteiten heeft besteed.

Participatie in onderwijs en vrijwilligerswerk naar leeftijd

Onderstaande tabel laat zien dat driekwart van de deelnemers aan het onderzoek geen onderwijs volgt. Meer dan de helft participeert niet in vrijwilligerswerk, informele hulp, religieuze activiteiten of bijeenkomsten. Deelname aan deze activiteiten hangt sterk samen met leeftijd. Jongeren volgen veel onderwijs, ouderen doen veel aan vrijwilligerswerk en gerelateerde activiteiten.

Aandeel respondenten dat in de dagboekweek in onderwijs en vrijwilligerswerk* participeerde, bevolking 12 jaar en ouder, 2016 (in procenten)

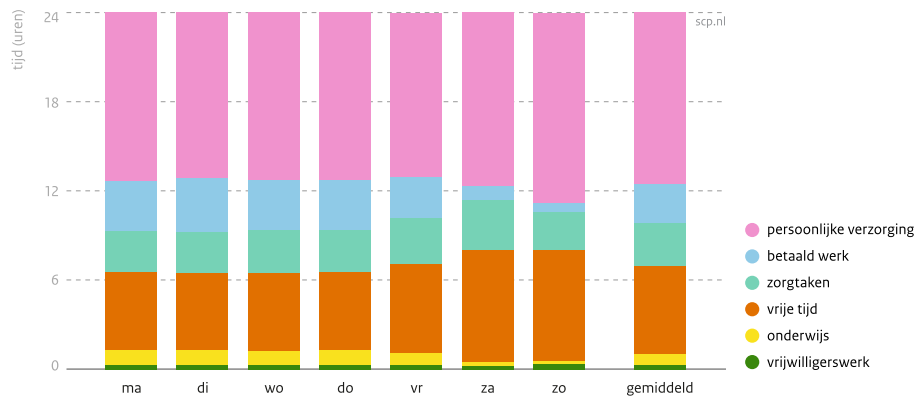
leeftijdsgroep	onderwijs	vrijwilligerswerk
totaal	25%	45%
12 tot en met 19 jaar	74%	23%
20 tot en met 64 jaar	23%	43%
65-plussers	6%	63%

* Inclusief informele hulp, bijeenkomsten en religieuze activiteiten.

Bron: scp/cbs (tbo'16)

Tijdsbesteding door de week en in het weekend

[De tijdsbesteding aan de zes hoofdcategorieën van tijd naar dag van de week, bevolking 12 jaar en ouder, 2016 (in uren per week).]

Bron: scp/cbs (tbo'16)

Verschillen tussen de dagen van de week en de momenten van de dag

Met de informatie over de tijdsbesteding kunnen we ook in kaart brengen wanneer Nederlanders bepaalde activiteiten ondernemen. Is er bijvoorbeeld sprake van een 24/7-samenleving waarin er ook in het weekend wordt gewerkt? En eten Nederlanders nog steeds om klokslag 18:00 uur?

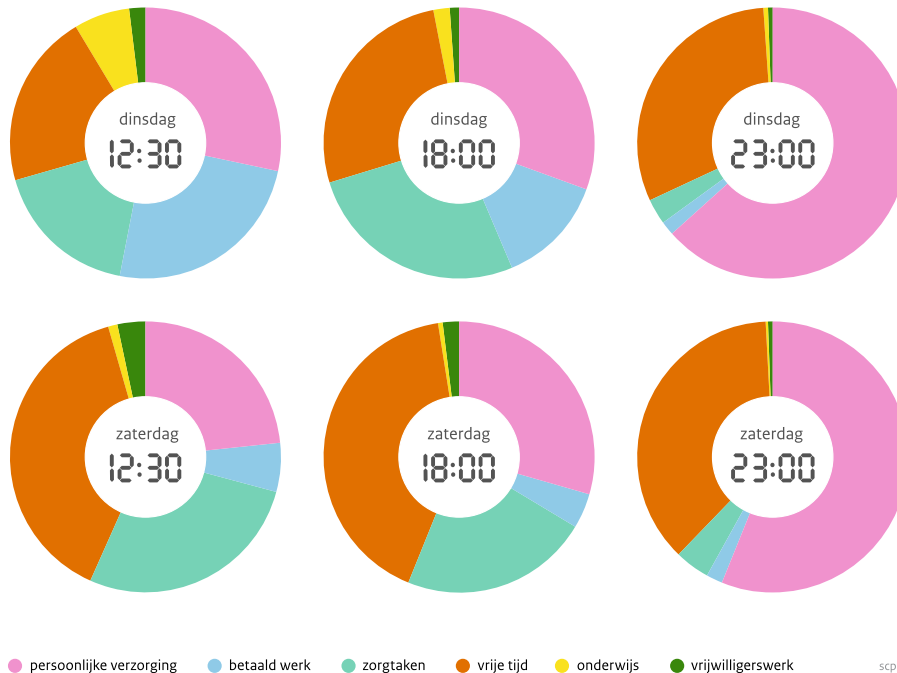
De werkweekdagen lijken erg op elkaar. Op deze dagen besteedt men bijna 11 uur aan persoonlijke verzorging (inclusief slaap). Ook staat de hoeveelheid vrije tijd ongeveer gelijk aan de som van de meer verplichte activiteiten betaald werk, het huishouden en zorgtaken en onderwijs. Van alle weekdagen lijkt de vrijdag het meest op de weekenddagen. Dit kan erop wijzen dat dit een populaire deeltijd dag is.

Van een 24/7-samenleving lijkt geen sprake te zijn, want in het weekend wordt veel minder tijd aan betaald werk besteed. Zondag is duidelijk een rustdag, met relatief veel tijd voor persoonlijke verzorging en vrije tijd.

Wanneer doen Nederlanders wat?

[Het aandeel van de bevolking dat in de zes hoofdactiviteiten participeert, dinsdag en zaterdag, bevolking 12 jaar en ouder, 2016 (in %).]

Bron: scp/cbs (tbo'16)

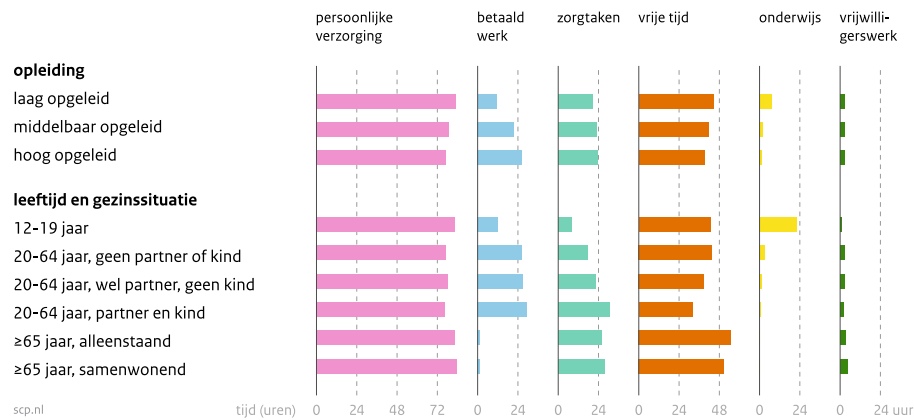
Ook als we naar de momenten van de dag kijken blijkt er nog lang geen sprake van een 24/7-economie. Mensen werken vooral tussen 8:00 en 17:00 en een deel van hen houdt rond lunchtijd een pauze. De tijden voor de lunch en avondmaaltijd zijn duidelijk te herkennen: rond 12:00 en 18:00 zijn er twee pieken in de tijdsbesteding aan persoonlijke verzorging. In de avonduren is er tijd voor vrijetijdsactiviteiten. Op zaterdag is er meer ruimte voor vrije tijd en het huishouden en zorgtaken.

Betaald werk is weliswaar geconcentreerd op uren overdag en op weekdays, maar buiten deze momenten werkt men ook. Op dinsdag is 6% van de mensen om 20:00 nog aan het werk. Om 22:00 ligt dit aandeel op 3%. Zaterdagoverdag schommelt het aandeel werkenden tussen de 6 en 8%. In de avonduren ligt dit rond de 2%. Deze mensen kunnen overwerken, maar ook een baan hebben met uren die buiten kantoor tijden liggen (bv. verpleging of horeca).

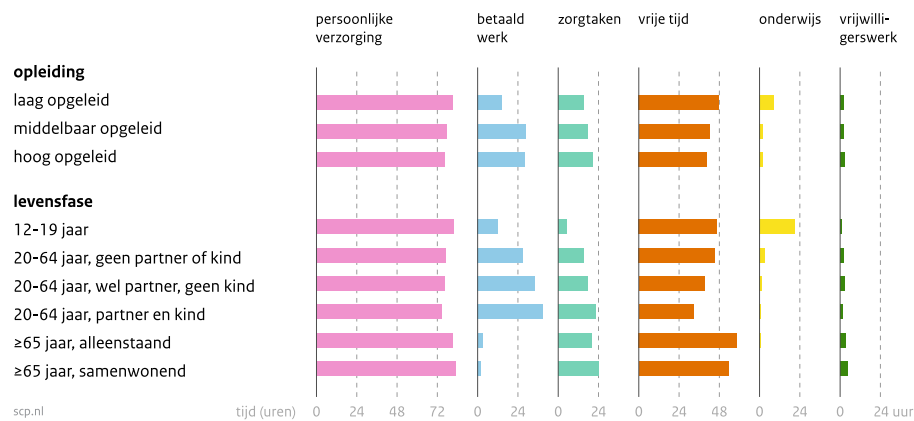
Verschillen in de tijdsbesteding

[De wekelijkse tijdsbesteding aan de zes hoofdcategorieën van tijd naar achtergrondkenmerk, bevolking 12 jaar en ouder, 2016 (in uren per week).]

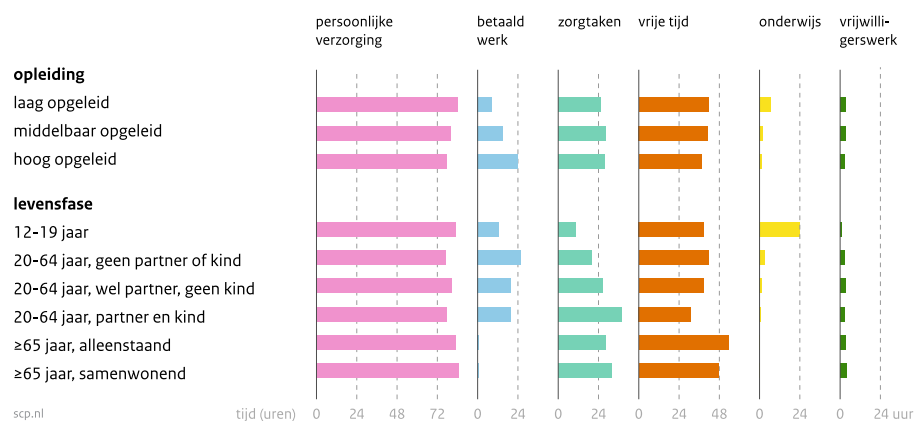
Hele bevolking

Mannen

Vrouwen

Bron: scp/cbs (tbo'16)

Scheidslijnen in de tijd

Informatie over tijdsbesteding kan ook vragen over sociale verschillen beantwoorden. Verschillen tussen sociale groepen kunnen op meerdere manieren zichtbaar worden (Bovens et al. 2014; Vrooman et al. 2014). Verschillen in gedrag uit zich onder andere in de tijdsbesteding. Om precies

deze reden is ‘Tijd’ een van de zes aandachtspunten van het Europese Instituut voor Gender Gelijkheid (European Institute for Gender Equality 2017). Loopt het gedrag van mannen en vrouwen, opleidings- en leeftijdsgroepen ver uit elkaar? Of zijn de overeenkomsten toch groter dan de verschillen?

De kloof tussen opleidings- en inkomensgroepen krijgt de laatste jaren veel aandacht van wetenschappers en politici (Bovens et al. 2014; nos.nl 2017; Piketty 2017; Rijksoverheid 2017). Door de vergrijzing is er ook meer oog voor de positie en het welzijn van ouderen (Van den Broek et al. 2016; Van den Broek 2016; NOS 2017; Rijksoverheid 2017).

Verschillen tussen mannen en vrouwen

Vooraf bij arbeid en zorg zijn er duidelijke man-vrouwverschillen in de tijdsbesteding. Verklaringen hiervoor liggen onder andere bij opvattingen over de taakverdeling en passende rollen van mannen en vrouwen (Bianchi en Milkie 2010; European Institute for Gender Equality 2017). Ook valt op dat vrouwen iets meer tijd besteden aan persoonlijke verzorging en iets minder tijd aan vrije tijd. Een meer gedetailleerde analyse van deze activiteiten laat zien dat mannen vooral extra vrije tijd besteden aan ICT, sport en hobby's. Vrouwen gaan iets langer in bad/onder de douche dan mannen, maar besteden vooral meer tijd aan opmaken en aankleden.

Verschillen tussen opleidingsgroepen

Verschillen tussen hoger en lager opgeleiden krijgen steeds meer aandacht (Wolf 2013). Het opleidingsverschil zegt veel over iemands voorkeuren en mogelijkheden (Bovens et al. 2014). Het hangt samen met de sociale klasse, maar ook met sociale normen en hulpbronnen zoals geld. Hoogopgeleide mannen werken en zorgen meer dan laagopgeleide mannen. Bij vrouwen werken degenen met een hoger opleidingsniveau eveneens meer uren, maar zijn de verschillen in de tijdsbesteding aan zorgtaken en huishouden klein. De hoge werkuren bij hoogopgeleiden zijn een afspiegeling van hun sterke arbeidsmarktpositie en ambities op het gebied van werk (Cloin 2013; Van der Horst 2014; Portegijs en Van Brakel 2016). De relatief grote betrokkenheid die hoogopgeleide mannen bij zorgtaken en huishouden hebben, kan worden toegeschreven aan het belang dat zij hechten aan een gelijke verdeling van huishoudelijke taken en zorg.

Een kanttekening bij de vergelijkingen

Het is belangrijk om op te merken dat we groepen op één kenmerk vergelijken, zonder rekening te houden met eventuele andere verschillen. Dit kan bijvoorbeeld betekenen dat laagopgeleiden relatief weinig uren werken omdat zij vaker dan hoogopgeleiden al met pensioen zijn of nog een opleiding volgen. Het aandeel hoogopgeleiden is namelijk hoger onder de 20-64-jarigen dan onder de 65-plussers.

Ook in de andere categorieën zijn verschillen tussen opleidingsgroepen zichtbaar. Laagopgeleiden besteden meer tijd aan vrijetijdsactiviteiten [Media en ICT, sociale contacten, sport, cultuur, hobby's, horeca, uitstapjes en ontspannen.] en persoonlijke verzorging [Bijvoorbeeld slapen, eten en drinken, aankleden en wassen].³ Dit laatste komt vooral door de oververtegenwoordiging van jongeren in de groep laagopgeleiden. Als zij niet mee worden genomen, besteden de

laagopgeleiden juist minder tijd aan onderwijs (een half uur per week tegenover ongeveer 100 minuten per week voor middelbaar en hoogopgeleiden).

Periode met kinderen relatief druk

Verschillende levensfasen brengen verschillende mogelijkheden en beperkingen met zich mee (Nomaguchi en Bianchi 2004; Bianchi en Milkie 2010; Kraaykamp et al. 2013). Zo kunnen alleenstaanden hun tijd relatief makkelijk zelf invullen, terwijl mensen met een partner en kinderen hun tijd meer op elkaar moeten afstemmen. Jongeren en ouderen hebben ook verschillende levens. Een groot deel van de jongeren gaat bijvoorbeeld naar school, waardoor zij meer tijd besteden aan onderwijs dan aan arbeid en zorg. Net als de 65-plussers, besteden zij ook relatief veel tijd aan vrijetijdsactiviteiten en persoonlijke verzorging. De levensfase met kinderen is het drukst wat betreft betaald werk, het huishouden en zorgtaken. In tegenstelling tot wat soms wordt gedacht, hebben moeders het niet drukker dan vaders. Integendeel. In de levensfase met thuiswonende kinderen, besteden mannen bijna 3,5 uur per week meer aan betaalde en onbetaalde arbeid dan vrouwen.⁴

Geen tweede dienst voor vrouwen

In een boek uit 1989 introduceerde Arlie Hochschild de term ‘second shift’ (Hochschild 1989). Zij stelde dat veel vrouwen na hun werk thuis een ‘tweede dienst’ draaien. Dit omdat zij het meest huishoudelijke werk doen, terwijl mannen na het werk zouden ontspannen. Deze term en veronderstelling hoor je ook in Nederland regelmatig. Tijdsbestedingsonderzoek biedt hier echter geen bewijs voor. Nederlandse vrouwen besteden inderdaad meer tijd aan onbetaald werk (zorgtaken en huishouden) dan mannen, maar ze besteden ook minder tijd aan betaald werk. De som van betaald en onbetaald werk is dan ook even hoog. In de levensfase met kinderen tussen de 4 en 11 jaar hebben mannen het zelfs drukker dan vrouwen.

In de andere kaarten wordt uitgebreider stil gestaan bij de vormen van tijdsbesteding die qua omvang het grootst zijn: [Persoonlijke verzorging](#), [Betaald werk](#), [Zorg voor het huishouden en anderen](#) en [Vrije tijd](#). Er wordt niet verder ingegaan op onderwijs en vrijwilligerswerk en bijeenkomsten. In het [tijdsbestedingsrapport](#) [↗](#) (dat in de tweede helft van 2018 uitkomt) wordt hier wel uitgebreider bij stil gestaan.

Literatuur

Bianchi, S. M. en M. A. Milkie (2010). Work and family research in the first decade of the 21st century. In: *Journal of Marriage and Family*,

Bovens, M., P. Dekker en W.L. Tiemeijer (2014). *Gescheiden werelden?: een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau en de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Broek, A. van den, C. van Campen, J. de Haan, A. Roeters, M. Turkenburg en L. Vermeij (2016). *De toekomst tegemoet. Leren, werken, zorgen, samenleven en consumeren in het Nederland van later. Sociaal en Cultureel Rapport 2016*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Broek, T. van den (2016). *Supporting ageing parents. Comparative analyses of upward intergenerational support*. Rotterdam: Proefschrift Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Cloin, M. (2010). *Het werken waard*. Utrecht: Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Cloin, M. (red.) (2013). *Met het oog op de tijd. Een blik op de tijdsbesteding van Nederlanders*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- European Institute for Gender Equality (2017). *Gender Equality Index 2017: Measuring gender equality in the European Union 2005-2015*. Vilnius, Litouwen: European Institute for Gender Equality.
- Hochschild, A. (1989). *The second shift: Working parents and the revolution at home*. New York: Viking: Penguin.
- Horst, M. van der (2014). *Gender, Aspirations, and Achievements: Relating Work and Family Aspirations to Occupational Outcomes*. Utrecht: Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Kraaykamp, G., M. Oldenkamp en K. Breedveld (2013). Starting a sport in the Netherlands: A life-course analysis of the effects of individual, parental and partner characteristics. In: *International Review for the Sociology of Sport*, jg. 48, nr. 2, p. 153-170.
- Nomaguchi, K. M. en S. M. Bianchi (2004). Exercise time: Gender differences in the effects of marriage, parenthood, and employment. In: *Journal of Marriage and Family*, jg. 66, nr. 2, p. 413-430.
- NOS (2017). Rijksbouwmeester: we moeten bouwen voor de vergrijzende samenleving. Geraadpleegd op 9 december 2017 via <https://nos.nl/artikel/2199709-rijksbouwmeester-we-moeten-bouwen-voor-de-vergrijzende-samenleving.html> ↗
- NOS (2017). De vijfde onderhandelaar over het regeerakkoord. Geraadpleegd op 9 december 2017 via <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2197502-de-vijfde-onderhandelaar-over-het-regeerakkoord.html> ↗.
- Piketty, T. (2017). *Capital in the twenty-first century*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Portegijs, W. en M. van Brakel (red.) (2016). *Emancipatiemonitor 2016*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Rijksoverheid (2017). *Vertrouwen in de toekomst. Regeerakkoord 2017 - 2021*. Den Haag.
- Vrooman, C., M. Gijsberts en J. Boelhouwer (2014). *Vershil in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Wolf, A. (2013). *The XX factor: How working women are creating a new society*. London: Profile Books.

Deze kaart citeren

Roeters, A., en Vlasblom, J.D. (2017). Een week in vogelvlucht. In: *Een week in kaart: Editie 1*. Geraadpleegd op [...] via <https://digitaal.scp.nl/eenweekinkaart1/een-week-in-vogelvlucht>.

Publicatiedatum

21 december 2017

Noten

- 1 Deelnemers zijn ook gevraagd om hun nevenactiviteiten te noteren. Dit zijn activiteiten die eraanstaand gedaan worden. Tijdens het koken kan er bijvoorbeeld op kinderen worden gelet. Deze nevenactiviteiten worden in deze cardstack niet meegenomen.
- 2 Lees meer over hoe er wordt gemeten in de kaart [Over het tijdsbestedingsonderzoek](#).
- 3 Dit is ook zo als er enkel naar werkenden wordt gekeken. De verschillen tussen de opleidingsgroepen zijn dan echter wel veel kleiner.
- 4 Het verschil tussen vaders en moeders is statistisch significant als kinderen tussen de 4 en 11 jaar oud zijn.

Persoonlijke verzorging

Auteur: [Anne Roeters](#)

Hoeveel tijd besteden we aan slapen, eten en andere vormen van persoonlijke verzorging?

Persoonlijke verzorging bestaat uit de basisbehoeften (zoals slaap en eten) en vormt daarmee het fundament van de dag. De hoeveelheid slaap is bijvoorbeeld zeer bepalend voor de levenskwaliteit (Kahneman en Krueger 2006; Ancoli-Israel et al. 2008; Dewald et al. 2010; Van Laethem et al. 2015). Een dag die begint na een nacht met te weinig slaap wordt zelden een goede dag.

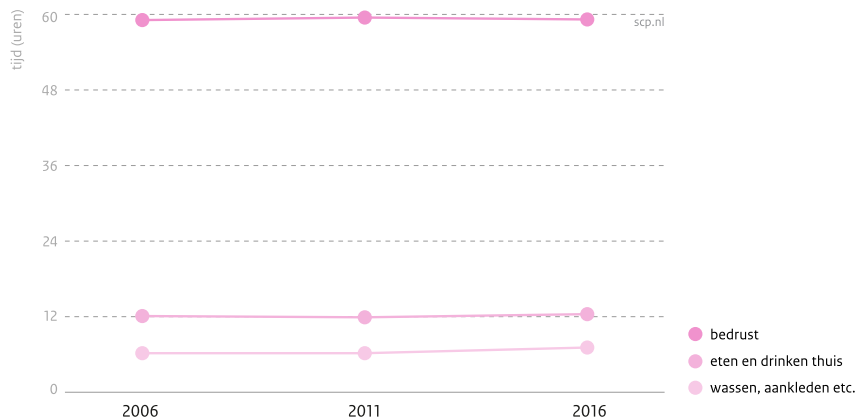
Volgens sommigen is de wereld zo gehaast geworden dat er weinig tijd meer is voor persoonlijke activiteiten. Journalisten, maar ook onderzoekers, luiden vooral de noodklok over de hoeveelheid slaap. Zij veronderstellen een chronisch slaapgebrek doordat de oneindige mogelijkheden van het internet, het blauwe licht van de smartphoneschermen en de stress van het dagelijks leven ons wakker houden (Van Gelder 2014; Vantuyghem 2017; Weeda 2017). Komen we nog wel toe aan de voorgeschreven acht uur slaap per dag? Is de tijd die we in bed doorbrengen inderdaad afgenomen? En wat is er gebeurd met andere vormen van persoonlijke verzorging? Deze kaart onderzoekt de ontwikkelingen in de persoonlijke verzorging. Daarnaast kijken we naar de verschillen tussen opleidings- en leeftijdsgroepen en mannen en vrouwen.

Wat doen mensen als ze aan ‘persoonlijke verzorging’ doen?

In 2016 besteden Nederlanders van 12 jaar en ouder per dag gemiddeld 11 uur en een kwartier aan slaap en andere vormen van persoonlijke verzorging (dit komt overeen met 79 uur per week).¹ Mensen eten en drinken thuis [[Het nuttigen van een maaltijd, snack of iets te drinken thuis.](#)] gedurende 1 uur en 35 minuten per dag. Aan activiteiten als wassen en aankleden [[Douchen, in bad, tandenpoetsen, scheren, opmaken, kleren aantrekken, medische verzorging en persoonlijke zorg die als privé wordt aangeduid.](#)] besteden zij meer dan een uur per dag. Het grootste deel van deze vorm van tijdsbesteding brengen zij echter in bed door [[Slapen en de overige tijd die ziek of wakker in bed wordt doorgebracht.](#)]: gemiddeld 8 uur en 25 minuten per dag. Op zondag slapen mensen bijna 1 uur meer dan op een gemiddelde doordeweekse dag.

Persoonlijke verzorging, 2006-2016

[Persoonlijke verzorging: verdeling over typen persoonlijke verzorging, bevolking 12 jaar en ouder, 2006-2016 (in uren per week).]

Bron: scp (tbo'06); scp/cbs (tbo'11-'16)

Weinig veranderingen in slapen en eten

De cijfers bieden geen onderbouwing voor de aanname dat we nu minder tijd voor slaap en andere vormen van persoonlijke verzorging hebben dan vroeger. In 2006 brachten we niet meer (of minder) tijd in bed door. En het eten en drinken [Het nuttigen van een maaltijd, snack of iets te drinken thuis.] schommelt slechts licht door de jaren heen. Er zijn ook geen indicaties dat er minder tijd is voor activiteiten als douchen en aankleden.

Eten en drinken tussen 1975 en 2015

Omdat de tijdsbestedingsdata al sinds 1975 verzameld worden, is het mogelijk om verder terug te kijken dan 2006. In het artikel 'Fast or slow food?' gaan de onderzoekers na hoe de tijdsbesteding rondom eten veranderd is. Ze laten zien dat mensen in 2005 per dag 15 minuten minder aan eten en drinken thuis besteden dan in 1975. Hier staat tegenover dat er bijna twee keer zo vaak buiten de deur werd gegeten of eten werd afgehaald (Mandemakers en Roeters 2014).

Halen we de voorgeschreven acht uur slaap per dag?

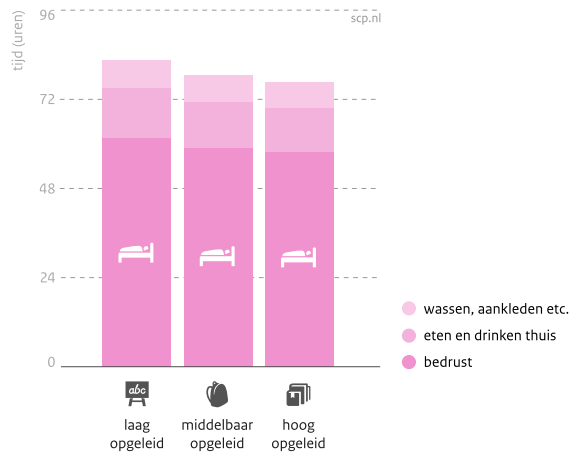
Binnen de categorie 'bedrust [Slapen en de overige tijd die ziek of wakker in bed wordt doorgebracht.]' maken we een onderscheid tussen slapen en wakker of ziek in bed liggen. De deelnemers rapporteren dat ze per dag gemiddeld 8 uur en een kwartier slapen en 10 minuten wakker liggen. Hoewel het natuurlijk kan dat mensen die 's nachts wakker liggen dit niet altijd goed hebben genoteerd, lijkt het erop dat een krappe meerderheid van de Nederlanders boven de voorgeschreven 8 uur slaap per dag uitkomt. Om precies te zijn haalde 60% van de deelnemers in de dagboekweek de grens van 8 uur.² Dit verandert niet als we alleen naar de bevolking in de beroepsleeftijd kijken. Bij de jongeren rapporteert maar liefst 88% 8 uur slaap of meer. Ongeveer 5% van de Nederlanders rapporteert in 2016 minder dan 6,5 uur slaap per dag (of nacht).

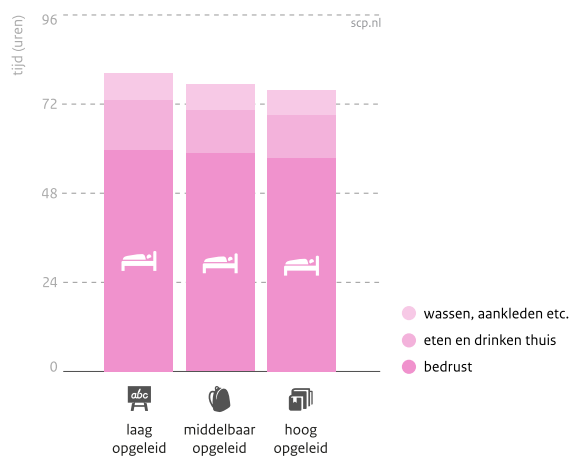
Persoonlijke verzorging naar opleidingsniveau

[Tijdsbesteding aan persoonlijke verzorging naar opleidingsniveau en sekse, bevolking 12 jaar en ouder, 2016 (in uren per week).]

Hele bevolking

20- tot 65-jarigen

Bron: scp/cbs (tbo'16)

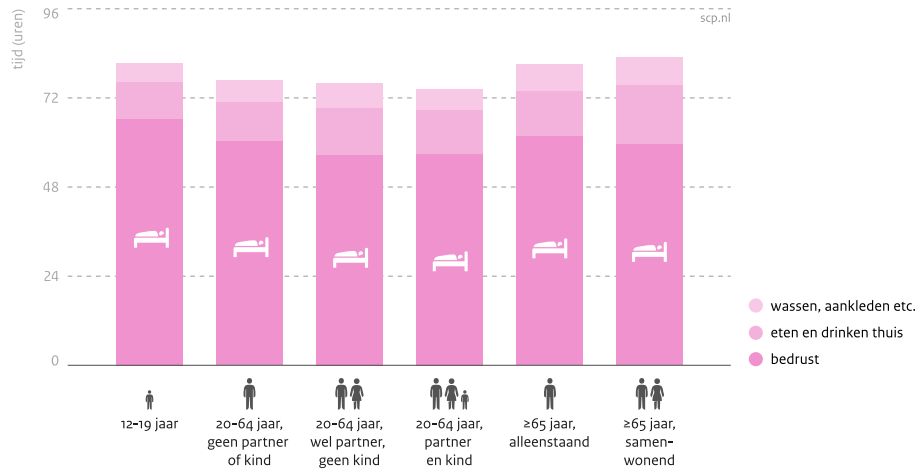
Opleidingsverschillen groter dan manvrouwverschillen

Vrouwen besteden in totaal 3 uur per week meer aan persoonlijke verzorging dan mannen. De verschillen tussen de opleidingsniveaus lijken echter iets groter dan de man-vrouwverschillen. Laagopgeleiden besteden bijna 6 uur per week meer aan persoonlijke verzorging dan hoogopgeleiden. Deze kloof is kleiner als we alleen naar de mensen in de beroepsleeftijd kijken, maar bij deze groep toch nog altijd 4,5 uur.

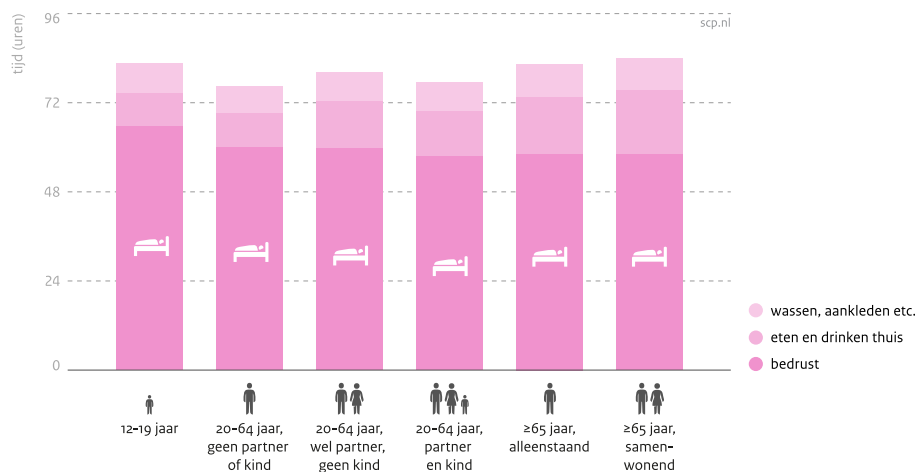
Persoonlijke verzorging naar levensfase

[Tijdsbesteding aan persoonlijke verzorging, naar levensfase en sekse, bevolking van 12 jaar en ouder, 2016 (in uren per week).]

Mannen

Vrouwen

Bron: scp/cbs (tbo'16)

Ouderen besteden veel tijd aan persoonlijke verzorging, maar slapen niet meer

Verschillende disciplines hebben laten zien dat slaappatronen variëren met de leeftijd. Zo hebben jongeren een grotere behoefte aan slaap en ervaren ouderen meer slaapproblemen (Ancoli-Israel et al. 2008; Klerman en Dijk 2008). Uit de tijdsbestedingscijfers komt met name de uitzonderingspositie van jongeren duidelijk naar voren. Deze groep brengt veel meer tijd in bed door dan volwassenen. Tussen de ouderen en de mensen in de beroepsleeftijd zijn weinig verschillen. Er wordt na het pensioen dus ook zeker niet meer uitgeslapen en gedut.

Literatuur

Ancoli-Israel, S., L. Ayalon en C. Salzman (2008). Sleep in the elderly: Normal variations and common sleep disorders. In: *Harvard Review of Psychiatry*,

Dewald, J.F., A.M. Meijer, F.J. Oort, G.A. Kerkhof en S.M. Bögels (2010). The influence of sleep quality, sleep duration and sleepiness on school performance in children and adolescents: a meta-analytic review. In: *Sleep Medicine Reviews*, jg. 14, nr. 3, p. 179-189.

Gelder, L. van (2014). 'Blauw licht smartphone ontregelt biologische klok'. Geraadpleegd op 9 december 2017 via <https://newscientist.nl/nieuws/blauw-licht-smartphone-ontregelt-biologische-klok/>

Kahneman, D. en A.B. Krueger (2006). Developments in the measurement of subjective well-being. In: *Journal of Economic Perspectives*, jg. 20, nr. 1, p. 3-24.

Klerman, E.B. en D.J. Dijk (2008). Age-related reduction in the maximal capacity for sleep—implications for insomnia. In: *Current Biology*, jg. 18, nr. 15, p. 1118-1123.

Laethem, M. van, D.G.J. Beckers, M.A.J. Kompier, G. Kecklund, S.N.J. van den Bossche en S.A.E. Geurts (2015). Bidirectional relations between work-related stress, sleep quality and perseverative cognition. In: *Journal of Psychosomatic Research*, jg. 79, nr. 5, p. 391-398.

Mandemakers, J.J. en A. Roeters (2014). Fast or slow food? Explaining trends in food-related time in the Netherlands, 1975–2005. In: *Acta Sociologica*, jg. 58, nr. 2, p. 121-137.

Vantigham, P. (2017). *We slapen te kort en doen daarom soms rare dingen*. Geraadpleegd op 9 december 2017 via http://www.standaard.be/cnt/dmf20171011_03125373

Weeda, F. (2017). 'Ik ben 16 en ik slaap niet voor 2 uur.' In: *NRC Handelsblad*, 13 maart.

Deze kaart citeren

Roeters, A. (2017). Persoonlijke verzorging. In: *Een week in kaart: Editie 1*. Geraadpleegd op [...] via <https://digitaal.scp.nl/eenweekinkaart1/persoonlijke-verzorging>.

Publicatiedatum

21 december 2017

Noten

- 1 Net als bij de andere activiteiten kijken we alleen naar de hoofdactiviteiten. Lees voor meer informatie de kaart [Over het tijdsbestedingsonderzoek](#).
- 2 Vrouwen halen deze grens iets vaker dan mannen (64% tegenover 57%).

Betaald werk

Auteur: [Anne Roeters](#)

Hoeveel tijd besteden we aan betaald werk en gerelateerde activiteiten?

Tijdsbestedingsgegevens geven unieke informatie over arbeidsdeelname en verwante activiteiten. Waar contracturen een directe afspiegeling van de arbeidsovereenkomst zijn, zijn de gerapporteerde uren in het dagboek een afspiegeling van het dagelijks leven. Mensen kunnen meer werken dan de contracturen omdat ze overwerken, maar ook minder omdat ze ziek zijn of vakantie hebben. We kunnen met de tijdsbestedingsdata ook kijken naar activiteiten die meer indirect met werk te maken hebben, zoals woon-werkverkeer, werkgerelateerde scholing en het zoeken van een (andere) baan.

Gemiddelden over de hele bevolking verhullen grote verschillen in de tijdsbesteding aan werk tussen mannen en vrouwen, tussen verschillende opleidingsniveaus en in verschillende levensfasen. De arbeidsmarktpositie en de afstemming tussen werk en zorgtaken veroorzaken vaak deze verschillen (Van Echtelt et al. 2016; SER 2016; Roeters 2017). In deze kaart kijken we daarom naar mannen en vrouwen, hoog- en laagopgeleiden en mensen in verschillende levensfasen.

Wat doen mensen onder werktijd?

Onder de overkoepelende term betaald werk vallen vier deelactiviteiten: het uitoefenen van het beroep, woon-werkverkeer, onderwijs onder werktijd en het zoeken naar werk.¹ Gemiddeld besteden alle Nederlanders van 12 jaar en ouder 20,5 uur per week aan betaald werk. Als we alleen naar de leeftijdsgroep 20-64 jaar kijken, ligt dit 7 uur per week hoger. Daarbinnen kan ook enkel naar het werkende deel van de bevolking worden gekeken. Deze groep werkt gemiddeld 35 uur per week.

Het grootste deel van deze tijd gaat naar het uitoefenen van het beroep (24 uur per week door 20-64-jarigen). Op weekbasis wordt er 3 uur en een kwartier van en naar het werk gereisd. In de dagboeken is ook gerapporteerd hoeveel tijd er besteed is aan scholing onder werktijd en het zoeken naar werk. Omdat nog geen 5% van de bevolking in de beroepsleeftijd überhaupt deelneemt aan deze activiteiten, ligt de tijdsbesteding hierbij onder de 10 minuten per week.

Nederland: Kampioen deeltijd

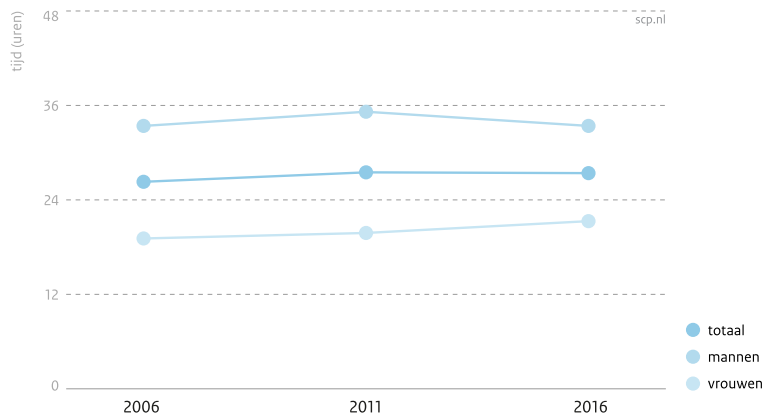
De populariteit van deeltijdwerk in Nederland drukt een belangrijk stempel op de tijdsbesteding aan betaald werk. Driekwart van de werkende vrouwen en 1 op de 5 werkende mannen heeft een deeltijdbaan. Nederlandse vrouwen én mannen steken hiermee met kop en schouders boven andere landen uit. Het gemiddelde over de 28 EU-landen is namelijk 31,5% voor vrouwen en 8,2% voor mannen (Portegijs en Van Brakel 2016).

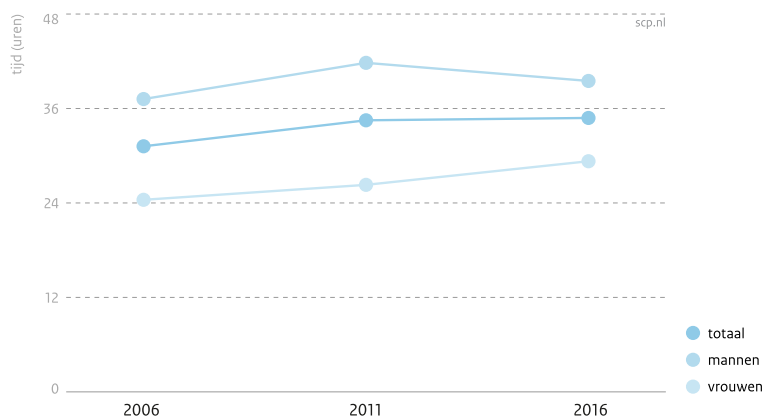
Betaald werk, 2006-2016

[De totale tijd besteed aan activiteiten met betrekking tot betaald werk, bevolking van 20-64 jaar, 2006-2016 (in uren per week).]

Hele bevolking

Werkende bevolking

Bron: scp (tbo'06); scp/cbs (tbo'11-'16)

Continuïteit...

Ten opzichte van 2006 wordt er in 2016 2 uur per week meer gewerkt. Als we alleen naar de werkenden kijken is de toename iets sterker: 4 uur per week. Met name werkende vrouwen rapporteren meer uren betaald werk. In 2016 besteedden zij 5 uur per week meer aan werkgerelateerde activiteiten dan in 2006.² Het is belangrijk om op te merken dat dit niet betekent dat zij hun arbeidscontract hebben uitgebreid. Uit de Emancipatiemonitor 2016 blijkt dat het arbeidscontract van werkende vrouwen tussen 2005 en 2015 met gemiddeld 1 uur per week is uitgebreid (Portegijs en Van Brakel 2016, p. 67). Bij mannen is de duur van het arbeidscontract in dezelfde periode met 1 uur gedaald.

...ondanks de economische crisis

Tussen 2006 en 2016 is de omvang van betaald werk iets, maar niet veel veranderd. Dit is opvallend aangezien de Nederlandse arbeidsmarkt het afgelopen decennium is blootgesteld aan een diepe economische crisis (CBS 2017). In het dal van de crisis in 2011 – werd niet minder gewerkt dan voor

en na de crisis.³ Eerder het tegenovergestelde: vooral de werkende mannen besteedden in dat jaar relatief veel tijd aan werk. Mogelijk werkten zij tijdens de crisis relatief veel uren om hiermee hun baan zekerheid te vergroten. De bevinding dat de stijging in de gerapporteerde werkuren sterker is dan die in de contracturen kan erop wijzen dat mensen meer zijn gaan overwerken. Dit kan een gevolg van een gebrek aan baan zekerheid zijn. Het is ook denkbaar dat het in 2016 gemakkelijker was om thuis op een laptop of smartphone door te werken.

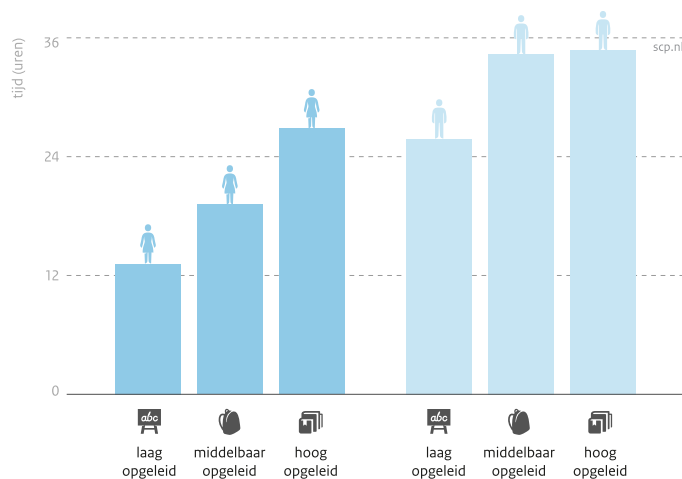
Trends in de contracturen

De tijdsbestedingscijfers komen redelijk overeen met de schattingen van de contracturen op basis van de Enquête Beroepsbevolking (EBB). Werkende vrouwen hadden in 2005 gemiddeld een contract van 25,4 uur. In 2015 was dit 26,6 uur. Bij mannen was dit respectievelijk 38,5 en 37,7 uur. Uit de Emancipatiemonitor 2016 blijkt eveneens dat de arbeidsduur met name toeneemt bij de jongere vrouwen (Portegijs en Van Brakel 2016).

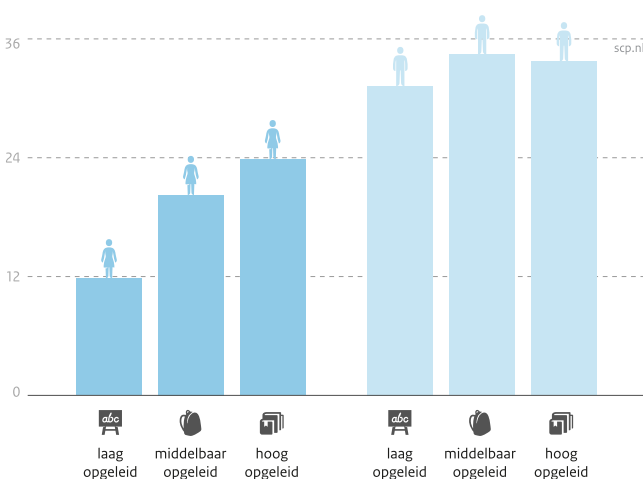
Betaald werk naar opleidingsniveau

[Tijdsbesteding aan betaald werk en gerelateerde activiteiten, naar opleidingsniveau en sekse, bevolking van 20-64 jaar, 2016 (in uren per week).]

2016

2006

Bron: scp/cbs (tbo'16)

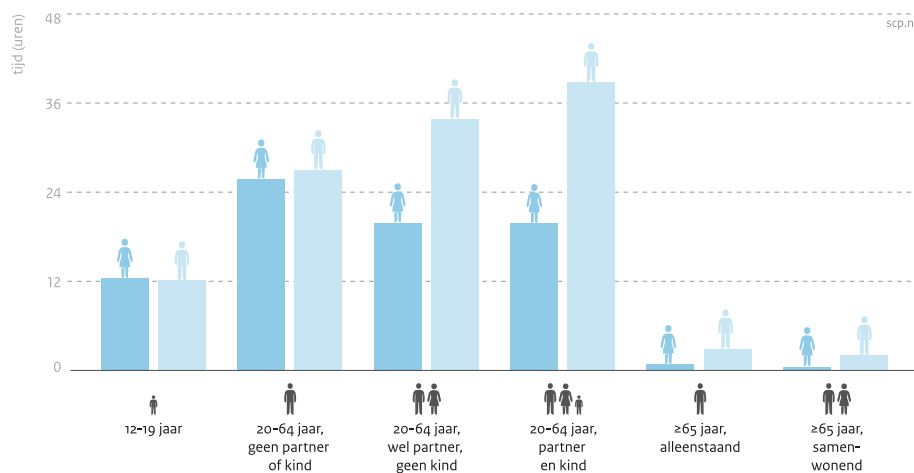
Het is denkbaar dat de werkuren van hoog- en laagopgeleiden zich het afgelopen decennium niet gelijk hebben ontwikkeld. Technologische veranderingen op de arbeidsmarkt bedreigen met name de arbeidsmarktpositie van middelbaar opgeleiden omdat het voor bedrijven relatief aantrekkelijk is om deze banen te robotiseren (Herweijer en Josten 2014; Van den Berge en Ter Weel 2015). Tegelijkertijd is het met name bij het werk van hoogopgeleiden gebruikelijk om 's avonds door te werken (Roeters et al. 2016b; SER 2016).

De figuur hierboven geeft de opleidingsverschillen weer voor 20-64-jarigen. De cijfers hebben dus betrekking op mensen mét en zonder baan. Hoe hoger het opleidingsniveau, hoe hoger het aantal werkuren. De middelbaar opgeleide mannen lijken op de hoogopgeleide mannen. Bij de vrouwen nemen de middelbaar opgeleiden een duidelijke middenpositie in. Als we de opleidingsverschillen in 2016 vergelijken met die in 2006 valt op dat de opleidingsscheidslijn zich verdiept heeft. Bij de vrouwen zijn de verschillen iets groter geworden. Bij de mannen is het verschil tussen de laag- en hoogopgeleiden toegenomen van 5 uur naar maar liefst 9 uur per week. Dit komt met name doordat de laagopgeleide mannen (in de beroepsleeftijd) tussen 2006 en 2011 veel minder tijd aan betaald werk zijn gaan besteden. Deze groep rapporteerde vaker dan in 2006 (en vaker dan de andere groepen) helemaal geen betaald werk in de dagboekweek. Dit zou erop kunnen wijzen dat deze groep (meer dan de andere groepen) door de crisis is geraakt en vaker werkloos thuis is of gedwongen in deeltijd is gaan werken.

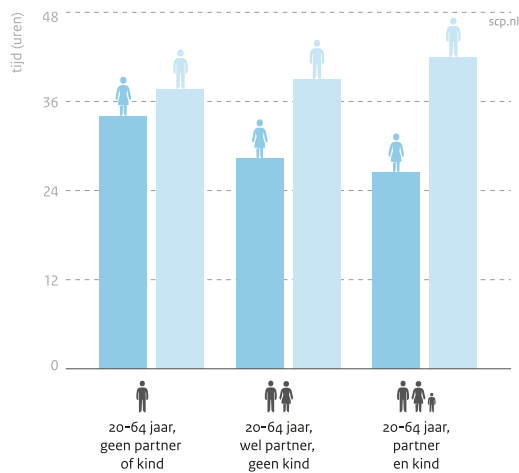
Betaald werk naar levensfase

[Tijdsbesteding aan betaald werk en gerelateerde activiteiten, naar levensfase en sekse, bevolking van 12 jaar en ouder, 2016 (in uren per week).]

Hele bevolking

Werkende bevolking

Bron: scp/cbs (tbo'16)

Betaald werk over de levensloop

De hoeveelheid tijd die mensen aan betaald werk kunnen en willen besteden, varieert sterk met iemands persoonlijke omstandigheden (SER 2016). Zijn er nog schoolverplichtingen? Zijn er kinderen om voor te zorgen? Onderstaande cijfers laten zien in hoeverre de gerapporteerde tijd voor betaald werk verschilt voor mensen in verschillende levensfasen.

Analyses van arbeidsdeelname richten zich vaak op de beroepsleeftijd. Om deze reden hebben we in de vorige figuren ook naar de 20-64-jarigen gekeken. Jongeren werken echter toch nog zo'n 12 uur per week. Vaak (maar niet altijd) gaat het om bijbaantjes. Bij de ouderen ligt het aantal werkuren wel echt veel lager. Bij de vrouwen is dit nog geen half uur per week, bij de mannen 2 uur.

Man-vrouwverschil grootst in fase met kinderen

Alleenstaande vrouwen rapporteren per week evenveel tijd aan betaald werk als alleenstaande mannen. Bij samenwonenden met kinderen werken mannen 18,5 uur meer per week. Dit patroon komt overeen met eerder onderzoek dat heeft laten zien dat man-vrouwverschillen in werkuren al op jonge leeftijd zichtbaar zijn en op latere leeftijd groter worden. Een belangrijk kantelpunt hierbij is de komst van het eerste kind (Wiesmann et al. 2008; Roeters et al. 2016a). Vrouwen gaan op dit moment vaak minder uren werken om meer te kunnen zorgen. Mannen gaan na de geboorte van een kind eerder meer dan minder werken. Deze verschillende keuzes reflecteren verschillende rolpatronen. Vrouwen voelen zich (meer dan mannen) verantwoordelijk voor de zorg voor de baby, terwijl mannen vaak evenveel of zelfs meer gaan werken om zo voor meer financiële zekerheid te zorgen (Wiesmann et al. 2008; Bianchi en Milkie 2010).

Literatuur

Bianchi, S. M. en M. A. Milkie (2010). Work and family research in the first decade of the 21st century. In: *Journal of Marriage and Family*,

Centraal Bureau voor de Statistiek (2017). *Trends economie* (Trends in Nederland,). Geraadpleegd op 9 december 2017 via <https://longreads.cbs.nl/trends17/economie/trends/> .

Berge, W. van den, en B. ter Weel (2015). *Baanpolarisatie in Nederland*. Den Haag: Centraal Planbureau.

Echtelt, P. van, S. Croezen, J.D. Vlasblom en M. de Voogd-Hamelink (2016). *Aanbod van arbeid 2016*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Herweijer, L. en E. Josten (2014). Een ideaal met een keerzijde. In: C. Vrooman, M. Gijsberts en J. Boelhouwer (red.), *Verskil in Nederland* (p. 69-101). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Portegijs, W. en M. van Brakel (red.) (2016). *Emancipatiemonitor 2016*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Roeters, A (2017). *Leren van verschillen. Opleidingsverschillen in de vrouwenemancipatie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Roeters, A., S.A. Perez en A. de Boer (2016a). De combinatie van betaalde arbeid en zorgtaken. In: W. Portegijs en M. van den Brakel (red.), *Emancipatiemonitor 2016* (p. 87-116). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Roeters, A., J.D. Vlasblom en E. Josten (2016b). Groeiende onzekerheid? De toekomst van ons werk. In: A. van der Broek, C. van Campen, J. de Haan, A. Roeters, M. Turkenburg en L. Vermeij (red.), *De toekomst tegemoet* (p. 76-107). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Sociaal-Economische Raad (SER) (2016). *Een werkende combinatie. Advies over het combineren van werken, leren en zorgen in de toekomst*. Den Haag: Sociaal-Economische Raad.

Wiesmann, S., H. Boeije, A. van Doorne-Huiskes en L. den Dulk (2008). 'Not worth mentioning': The implicit and explicit nature of decision-making about the division of paid and domestic work. In: *Community, Work & Family*, jg. 11, nr. 4, p. 341-363.

Deze kaart citeren

Roeters, A. (2017). Betaald werk. In: *Een week in kaart: Editie 1*. Geraadpleegd op [...] via <https://digitaal.scp.nl/eenweekinkkaart1/betaald-werk>.

Publicatiedatum

21 december 2017

Noten

- 1 Lunchtijd onder werktijd wordt ook onder het uitoefenen van het beroep gerekend.
- 2 De toename is 4,5 uur per week als we alleen kijken naar de beroepsuitoefening.
- 3 Het aantal deelnemers (20-64-jarigen) dat aangaf in de dagboekweek te werken, lag in alle jaren rond de 80%.

Zorg voor het huishouden en anderen

Auteur: [Anne Roeters](#)

Hoeveel tijd besteden we aan de zorg voor het huishouden en anderen?

We besteden een deel van onze tijd aan onszelf (bv. als we een boek lezen of een bad nemen), maar ‘geven’ ook een deel aan anderen. Ouders zorgen voor kinderen en mantelzorgers zorgen voor hulpbehoevende naasten. Maar ook huishoudelijke taken worden vaak als ‘zorg’ gezien, omdat anderen (zoals huisgenoten) hier vaak van profiteren (Folbre 2006). Denk bijvoorbeeld aan een lekkere maaltijd of een schoon huis. De vraag hoeveel waarde Nederlanders hieraan toekennen en hoe dit zich verhoudt tot de waarde van betaald werk, wordt vaak gesteld maar is zeer moeilijk te beantwoorden (Putters 2015). In deze kaart laten we zien hoeveel tijd Nederlanders aan de zorg voor het huishouden en anderen (in het kort: zorgtaken) besteden. Is er tussen 2006 en 2016 net als bij de werkuren sprake van continuïteit of is dit domein meer in beweging? Hoe hebben de opleidingsverschillen zich ontwikkeld en hoe verschillen de levensfasen van elkaar?

Omdat zorg een van de belangrijkste domeinen is waar de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen zich manifesteert, besteedt deze kaart veel aandacht aan man-vrouwverschillen. Nederlands en internationaal onderzoek toont aan dat vrouwen nog altijd vaker huishoudelijke taken op zich nemen (Portegijs en Van Brakel 2016; European Institute for Gender Equality 2017). De tijdsbestedingsdata stellen ons in staat om gedetailleerder te kijken hoeveel tijd mannen en vrouwen aan zorgtaken besteden en hoe dit varieert naar opleidingsniveau en levensfase.

Hoeveel tijd besteden Nederlanders aan zorgtaken?

Nederlanders besteden per week 21 uur aan zorgtaken. Dit is gemiddeld 3 uur per dag. Als we de informele hulp aan andere huishoudens (zoals onbetaald een klusje doen of oppassen) meerekenen, dan komt er 1 uur per week bij.¹ Vrouwen besteden meer tijd aan zorgtaken (zowel aan het totaal als aan de losse activiteiten).

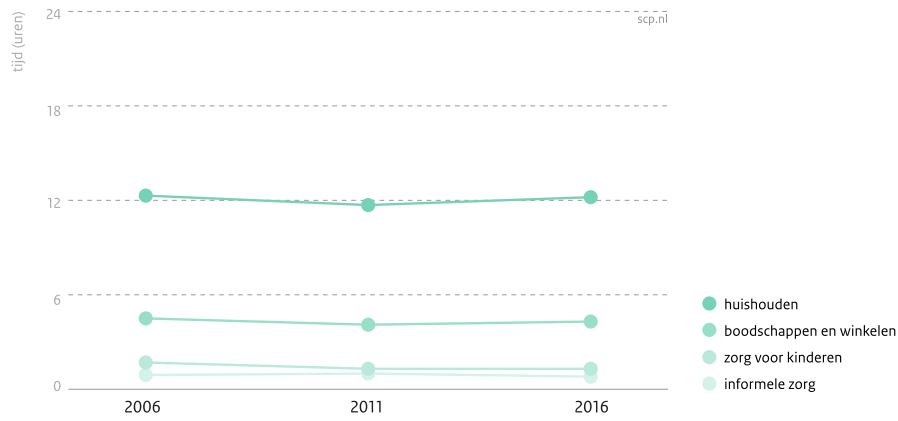
De bulk van de tijd voor zorgtaken gaat naar taken als koken, opruimen, schoonmaken en de was doen. Hier besteden Nederlanders in 2016 2 uur per dag aan. Ook boodschappen doen, winkelen en gebruik van diensten vraagt redelijk wat tijd: 5 uur op weekbasis (43 minuten per dag).

Aan zorg en begeleiding van kinderen en informele hulp besteedt de gemiddelde Nederlander minder dan een half uur per dag. De meeste mensen hebben echter geen mantelzorgtaken of zorgtaken voor een kind. Ouders van kinderen onder de 4 jaar besteden hier 14,5 uur per week aan. Degenen die in de vragenlijst enige vorm van informele hulp hebben gegeven, besteden hier gemiddeld 3,5 uur per week aan.

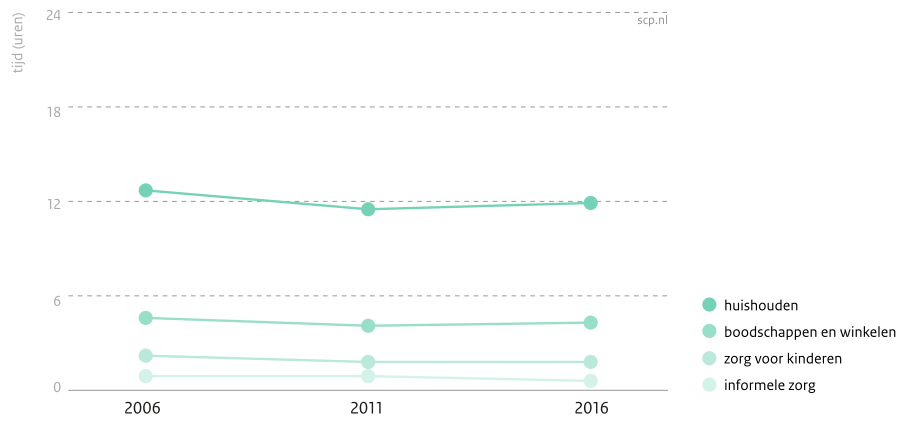
Zorgtaken, 2006-2016

[De zorg voor het huishouden en anderen: verdeling over verschillende vormen, bevolking 12 jaar en ouder, 2006-2016 (in uren per week).]

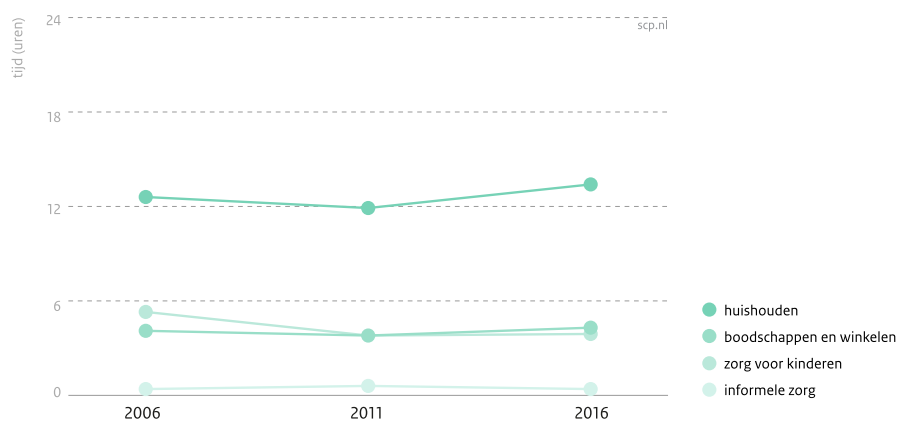
Mannen (hele bevolking)

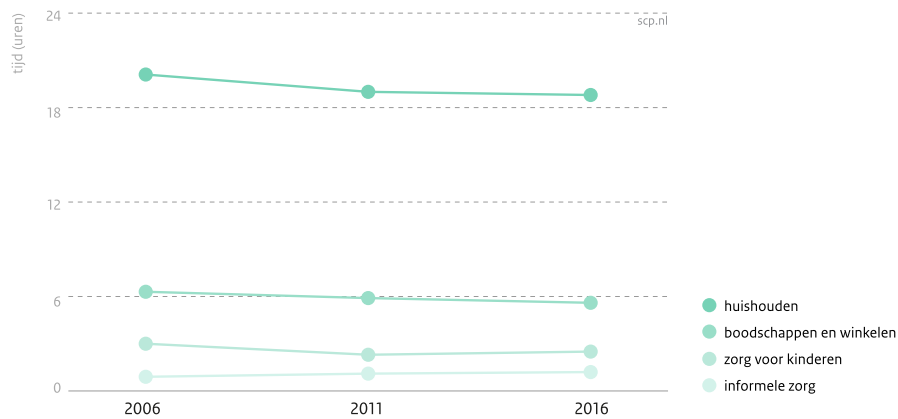
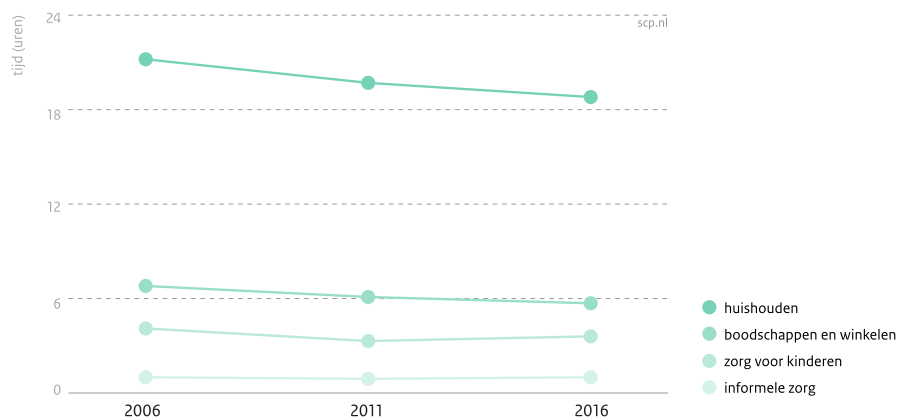
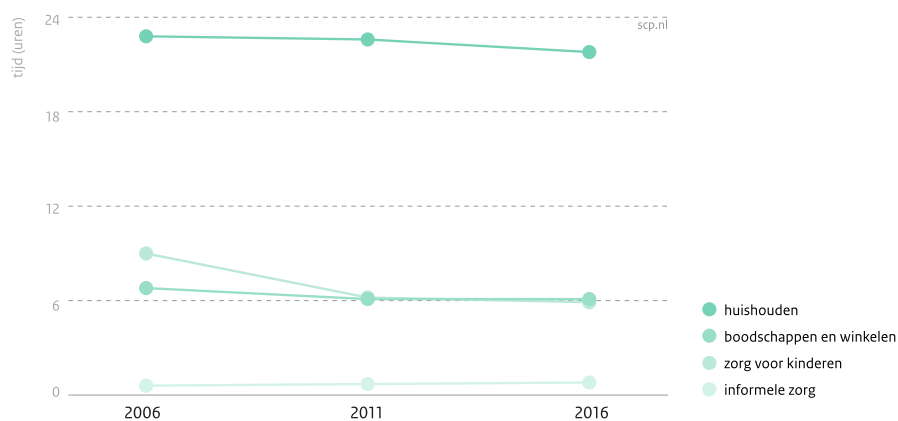

Mannen (20- tot 65-jarigen)

Vaders

Vrouwen (hele bevolking)**Vrouwen (20- tot 65-jarigen)****Moeders**

De cijfers voor de vaders en moeders hebben betrekking op ouders van kinderen van 11 jaar en jonger.

Bron: scp (tbo'06); scp/cbs (tbo'11-'16)

Enige tijdswinst bij vrouwen

De technologische vooruitgang heeft slimme apparatuur voortgebracht en tegenwoordig kunnen we boodschappen, kleding en maaltijden makkelijk online bestellen. Dit zou een verklaring kunnen zijn voor de daling in de tijd die vrouwen aan huishoudelijke taken en boodschappen besteden.

Ten opzichte van 2006 besteden vrouwen hier 1 uur en 36 minuten per week minder aan. Bij mannen is er geen sprake van een daling. Het verschil tussen mannen en vrouwen wordt hierdoor iets kleiner. Maar in 2016 was het verschil (bij de hele bevolking) nog altijd bijna 9 uur per week.

Tijdbesparende technologieën in het huishouden

Wetenschappers debatteren al sinds de jaren '70 over de vraag of huishoudelijke apparatuur (zoals magnetron en wasmachine) tot een tijdbesparing in het huishouden leidt (Szalai et al. 1972; Vanek 1974; Bittman et al. 2004; Gershuny 2004). Hoewel het antwoord op de vraag nog niet duidelijk is, bieden deze studies wel een mogelijke verklaring voor de bevinding dat de tijdsbesteding aan het huishouden robuust is, terwijl er tegenwoordig meer mogelijkheden zijn om tijd te besparen. Deze verklaring stelt dat mensen hun eisen verhogen als er meer mogelijk is. Vroeger waste men slechts één keer per week omdat dit zo bewerkelijk was. Met de komst van de wasmachine kost wassen minder tijd, maar zijn we vaker de was gaan doen omdat het gewoon is geworden om vaker schone kleren aan te doen. Dit kunnen we ook vertalen naar deze tijd. We kunnen nu makkelijker online boodschappen doen, maar de tijd die we besparen besteden we mogelijk (deels) aan het bekijken van andere webshops.

Geen indicaties voor een intensivering van het ouderschap

Familiesociologen stellen dat ouders meer dan vroeger bij hun kinderen betrokken zijn. Het 'intensieve ouderschap' zou een nieuwe ideologie zijn waarbij ouders veel tijd, geld en aandacht in kinderen investeren (Altinas 2016). De tijdsbestedingscijfers bieden hier in Nederland geen bewijs voor. Bij zowel vaders als moeders zijn er geen significante verschillen tussen 2006 en 2016.

Nog geen toename in informele hulp zichtbaar

Ondanks de vergrijzing en de ambities van de overheid om mensen meer in de hulp voor anderen te laten participeren, neemt deze vorm van tijdsbesteding tussen 2006 en 2016 niet toe. Het aandeel dat in de dagboekweek ten minste 10 minuten informele hulp gaf, lag in 2006 op 40% en in 2016 10 procentpunten lager. Als we alleen naar de tijdsbesteding van deze groep kijken, valt op dat deze sterk schommelt. Ten opzichte van 2006 besteden degenen die informele hulp geven hier in 2016 per week 40 minuten meer aan (3,4 versus 2,7 uur). In 2011 lag het gemiddelde echter hoger, op 4,2 uur. Samenvattend lijkt het erop dat in de afgelopen 10 jaar het aantal mensen dat informele hulp geeft is afgenomen, maar dat degenen die dit wel doen hier meer tijd aan besteden.

Is de kloof tussen mannen en vrouwen afgenomen?

Bianchi et al. (2012) hebben onderzocht of de verdeling van huishoudelijke taken tussen mannen en vrouwen in Amerika over de jaren eerlijker is geworden. De onderzoekers keken naar een lange periode: 1965-2010 en concludeerden dat de kloof tussen mannen en vrouwen inderdaad kleiner wordt. Deels omdat mannen meer zijn gaan doen, maar vooral omdat vrouwen minder zijn gaan doen.

In deze card stack kijken we 10 jaar terug. Hoewel het tempo van de vrouwenemancipatie meestal laag ligt, zijn er ten minste twee redenen om te verwachten dat de kloof tussen mannen en

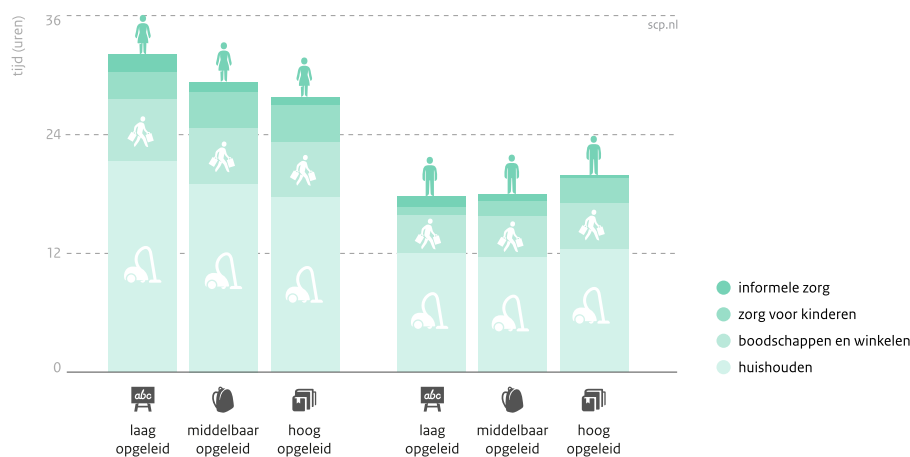
vrouwen is afgenomen. Zoals in de kaart [Betaald werk](#) is besproken zijn vrouwen iets meer gaan werken. Daarnaast is het opleidingsniveau van vrouwen gestegen en ligt deze bij jonge generaties ook boven dat van mannen. Bij deze hoogopgeleide groep is de kans groter dat zij egalitaire normen hebben (Merens en Bucx 2017). De cijfers laten zien dat het verschil in zorgtaken in 2006 11 uur per week was en in 2016 9 uur per week. Mannen en vrouwen lijken dus langzaam naar elkaar toe te groeien. Net als in Amerika komt dit doordat vrouwen steeds minder gaan doen en niet doordat mannen meer gaan doen.

Als we tot slot de tijdsbesteding van de hele bevolking aan huishoudelijke taken en zorg vergelijken met die van de beroepsbevolking valt vooral op dat er weinig verschillen zijn. Blijkbaar is de tijd die mensen aan zorg besteden dus slechts gedeeltelijk gerelateerd aan hun arbeidsdeelname. Mensen met kinderen besteden meer tijd aan het huishouden en zorgtaken. De ontwikkeling door de tijd heen is bij deze groep echter hetzelfde als bij de hele bevolking.

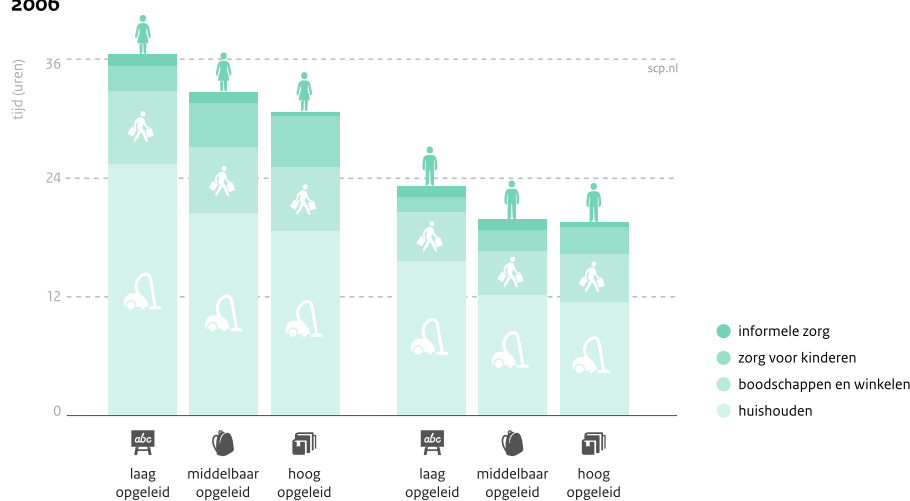
Zorgtaken naar opleidingsniveau

[Tijdsbesteding aan de zorg voor het huishouden en anderen, naar opleidingsniveau en sekse, bevolking van 20-64 jaar, 2016 (in uren per week).]

2016

2006

Bron: scp/cbs (tbo'16)

Vooraf opleidingsverschillen bij de mannen

Bij betaald werk zagen we niet alleen verschillen tussen mannen en vrouwen, maar ook tussen hoog- en laagopgeleiden. Omdat betaald werk en zorg gedeeltelijk communicerende vaten zijn, is het interessant om na te gaan of deze verschillen ook zichtbaar zijn bij de zorgtaken. Op het eerste oog lijken deze verschillen er inderdaad te zijn. Maar een meer nauwkeurigere analyse laat zien dat veel verschillen binnen de marges van het toeval vallen.

Hier zijn een paar uitzonderingen op. Hoogopgeleide mannen besteden meer tijd aan kinderen dan laag- en middelbaar opgeleide mannen. Dit wijst op een hogere betrokkenheid van hoger opgeleide vaders. Hoogopgeleide vrouwen besteden minder tijd aan huishoudelijke taken dan laagopgeleide vrouwen. Hoogopgeleide vrouwen hebben minder tijd omdat ze meer werken en de financiële middelen om deze taken uit te besteden (Heisig 2011). Hoogopgeleide mannen en vrouwen besteden tenslotte relatief weinig tijd aan informele zorg. Mogelijk ervaren hun ouders en andere naasten minder gezondheidsproblemen.

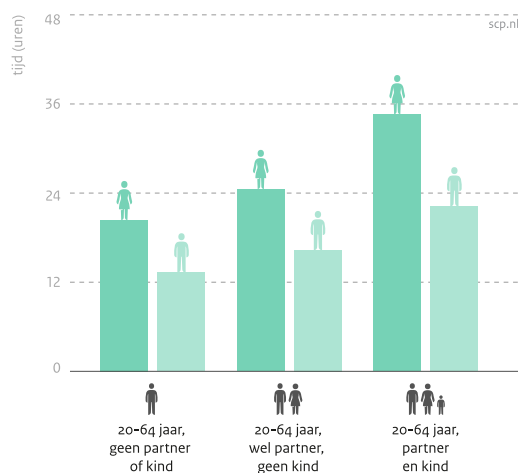
Zorgtaken naar levensfase

[Tijdsbesteding aan de zorg voor het huishouden en anderen, naar opleidingsniveau en sekse, bevolking van 12 jaar en ouder, 2016 (in uren per week).]

Hele bevolking

Werkende bevolking

Bron: scp/cbs (tbo'16)

Verschillen tussen ouders en mensen zonder kinderen groter voor vrouwen dan mannen

Vrouwen voelen zich nog altijd meer verantwoordelijk voor de organisatie van het huishouden en de zorg voor kinderen dan mannen (Wiesmann et al. 2008; Ridgeway 2011; Portegijs en Van Brakel 2016). Daarnaast werken zij in de levensfase met kinderen minder uren waardoor zij meer tijd voor zorgtaken hebben (bekijk ook de kaart [Betaald werk](#).) Dit suggereert dat vrouwen hun tijdsbesteding aan zorgtaken meer afstemmen op hun privésituatie. De cijfers onderschrijven dit. Zo besteden mannen die samenwonen met een partner en tenminste een kind per week 2 uur meer aan de zorg voor het huishouden en anderen dan mannen die samenwonen maar (nog) geen kinderen hebben. Het verschil tussen vrouwen (die samenwonen met een partner) met en zonder kinderen is met 10 uur per week echter veel groter. Ook bij werkenden is het verschil in zorguren het grootst bij de stellen met kinderen. Wel is de kloof iets kleiner dan bij de hele bevolking. Maar ook zonder dat er verantwoordelijkheden voor een kind of een partner zijn, besteden vrouwen al meer tijd aan zorgtaken. Het verschil bij alleenstaanden is bijvoorbeeld 5 uur per week.²

Waarom we geen uitspraken kunnen doen over veranderingen door de levensloop

Met de tijdsbestedingsdata kunnen we groepen in verschillende levensfasen vergelijken. We kunnen echter niet nagaan wat de invloed is van levensloopgebeurtenissen zoals de geboorte van een kind. Daarom kan het zo zijn dat de verschillen die we tussen de groepen onderscheiden, zijn toe te schrijven aan factoren waar we geen zicht op hebben. Mogelijk kiezen mannen en vrouwen die zorgzamer zijn bijvoorbeeld vaker voor kinderen en verklaart dit deels waarom mensen met kinderen meer tijd aan zorgtaken besteden.

Man-vrouwverschillen ook groot bij jongeren en 65-plussers

Om de tijdsbesteding van de 20-64-jarigen in een context te zetten, kijken we eveneens naar de levensfasen ervoor en erna. De meisjes in de leeftijd van 12-19 jaar besteden per week 4 uur meer aan de zorg voor het huishouden en anderen dan jongens in deze leeftijd.³ Mogelijk meten we hier deels de taken die ouders aan hun kinderen geven. En wat gebeurt er na het 65e levensjaar, wanneer beide partners meestal niet meer (hoeven te) werken? In vergelijking met de gezinsfase ligt de tijdsbesteding van mannen en vrouwen hier relatief dicht bij elkaar. Maar nog altijd zorgen vrouwen 8 uur per week meer dan mannen.

Literatuur

Altinas, E. (2016). The widening education gap in developmental child care activities in the United States, 1965–2013. In: *Journal of Marriage and Family*, jg. 78, nr. 1, p. 26–42.

Bianchi, S.M., L.C. Sayer, M.A. Milkie en J.P. Robinson (2012). Housework: Who did, does or will do it, and how much does it matter? In: *Social Forces*, jg. 91, nr. 1, p. 55–63.

Bittman, M., J.M. Rice en J. Wajcman (2004). Appliances and their impact: the ownership of domestic technology and time spent on household work. In: *The British journal of sociology*, jg. 55, nr. 3, p. 401–423.

European Institute for Gender Equality (2017). *Gender Equality Index 2017: Measuring gender equality in the European Union 2005-2015*. Vilnius, Litouwen: European Institute for Gender Equality.

Folbre, N. (2006). Measuring care: Gender, empowerment, and the care economy. In: *Journal of Human Development*, jg. 7, nr. 2, p. 183-199.

Gershuny, J. (2004). Domestic equipment does not increase domestic work: a response to Bittman, Rice and Wajcman. In: *The British Journal of Sociology*, jg. 55, nr. 3, p. 425-431.

Heisig, J.P. (2011). Who does more housework: Rich or poor? A comparison of 33 countries. In: *American Sociological Review*, jg. 76, nr. 1, p. 74-99.

Merens, A., F. Bucx en C. Meng (2017). *Eerste treden op de arbeidsmarkt. Over jonge vrouwen en mannen aan het begin van hun loopbaan*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Portegijs, W. en M. van Brakel (red.) (2016). *Emancipatiemonitor 2016*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Putters, K. (2015). Zinvolle participatie. In: *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, jg. 31, nr. 4, p. 491-494.

Ridgeway, C.L. (2011). *Framed by gender: How gender inequality persists in the modern world*. Oxford: Oxford University Press.

Szalai, A., P.E. Converse, P. Feldheim, E.K. Scheuch en P.J. Stone (1972). *The use of time*. Den Haag: Mouton.

Vanek, J. (1974). Time spent in housework. In: *Scientific American*, jg. 231, nr. 5, p. 116-121.

Wiesmann, S., H. Boeije, A. van Doorne-Huiskes en L. Den Dulk (2008). 'Not worth mentioning': The implicit and explicit nature of decision-making about the division of paid and domestic work. In: *Community, Work & Family*, jg. 11, nr. 4, p. 341-363.

Deze kaart citeren

Roeters, A. (2017). Zorg voor het huishouden en anderen. In: *Een week in kaart: Editie 1*. Geraadpleegd op [...] via <https://digitaal.scp.nl/eenweekinkkaart1/zorg-voor-het-huishouden-en-anderen>.

Publicatiedatum

21 december 2017

Noten

- 1 In de kaart [Een week in vogelvlucht](#) viel deze vorm van tijdsbesteding onder de categorie vrijwilligerswerk. Hier beschouwen we informele hulp als een zorgtaak
- 2 Net als in de rest van deze cardstack worden de alleenstaande ouders niet meegenomen, omdat deze groep in de data te klein is om uitspraken over te doen.
- 3 In vergelijking met jongens besteden meisjes meer tijd aan huishoudelijke taken, boodschappen en informele zorg.

Vrije tijd

Auteur: [Anne Roeters](#)

Hoeveel vrije tijd hebben Nederlanders en hoe richten zij dit in?

De vorm van tijdsbesteding die we in deze kaart onder de loep nemen is de vrije tijd. De hoeveelheid en aard van de vrije tijd is vaak een indicator voor de kwaliteit van leven (Stiglitz et al. 2010; Verbeek en De Haan 2011; Bijl et al. 2015). Dit is niet voor niets. Mensen kunnen de vrije tijd gebruiken om te ontspannen, sociale banden te versterken, te sporten en zich te ontwikkelen. Daarnaast is dit – zoals de naam al zegt – de vorm van tijdsbesteding waarbij mensen de meeste vrijheid en autonomie hebben. De hoeveelheid en inrichting van vrije tijd is deels een keuze, maar hangt ook sterk samen met iemands persoonlijke omstandigheden. Iemand met een drukke baan en kleine kinderen houdt bijvoorbeeld weinig tijd over voor vrijetijdsactiviteiten, terwijl iemand die werkloos is heel veel vrije tijd heeft maar hier niet per se veel plezier aan beleeft. In deze kaart gaan we na hoeveel tijd mensen aan vrijetijdsactiviteiten besteden en hoe zij hun vrije tijd inrichten. Ook onderzoeken we welke opleidings- en man-vrouwverschillen er zijn en welke levensfasen het meest vrijetijds-‘arm’ en ‘rijk’ zijn.

Waarom meer vrije tijd niet altijd beter is

Hoewel de term ‘vrije tijd’ een positieve klank heeft, hoeft dit niet altijd een positieve lading te hebben. Iemand die werkloos is, zal bijvoorbeeld niet altijd weten wat hij of zij met de grote hoeveelheid vrije tijd aan moet. Daarnaast kan vrije tijd ook druk zijn. Sommige onderzoekers hebben laten zien dat de vrije tijd ‘intensiveert’. Doordat mensen meer dingen in kortere tijd doen, wordt vrije tijd steeds minder ontspannend (Gershuny 2009; Sevilla et al. 2012; Sullivan en Gershuny 2017). Daarnaast wijst onderzoek uit dat vrouwen (in vergelijking met mannen) de vrije tijd meer versnipperen en vaker combineren met zorgactiviteiten (Bittman en Wajcman 2000; Portegijs et al. 2016).

Hoeveel vrije tijd hebben we?

Vrije tijd is een overkoepelende term voor 8 deelactiviteiten: media en ICT (waaronder televisie kijken valt), sociale contacten (zoals familiebezoek), hobby’s (zoals muziek maken), cultuurdeelname (zoals theaterbezoek), sportdeelname, uitstapjes (waaronder wandel- en fietstochten), horeca en feestjes en simpelweg niets doen.¹ Samen bedragen deze activiteiten in 2016 42,4 uur per week. Ongeveer een voltijdwerkweek dus. Op een gemiddelde zaterdag en zondag hebben mensen ongeveer 7,5 uur aan vrije tijd. Op de doordeweeks dagen schommelt dit tussen de 5 uur en een kwartier op een gemiddelde dinsdag en 6 uur op een gemiddelde vrijdag.

Media en ICT [[Luisteren of kijken naar media, lezen, gamen, internetten en computeren.](#)] (19,6 uur per week) en sociale contacten [[Sociale contacten: face-to-face contact \(bv. bezoek\) en gemedieerd contact \(bellen, sms, chat, sociale media\).](#)] (8,2 uur per week) zijn de meest populaire vormen

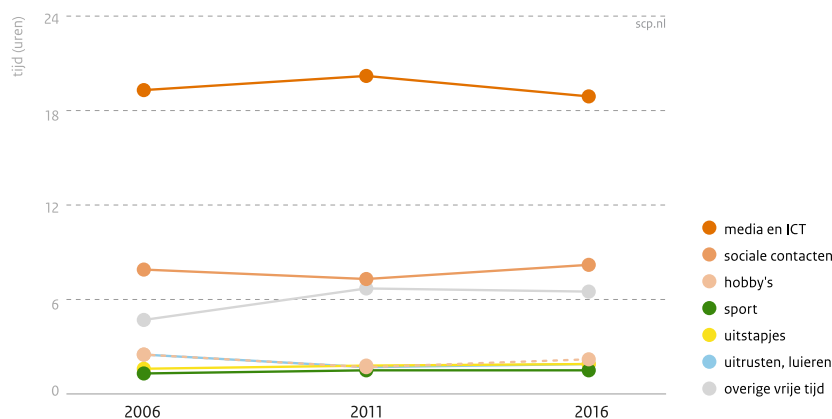
van vrije tijd. Als we nog verder inzoomen is te zien dat de categorie media en ICT vooral uit televisiekijken bestaat (gemiddeld 2 uur per dag).² Mannen besteden een groter deel van hun vrije tijd aan media en hobby's dan vrouwen. Hier staat tegenover dat ze in vergelijking met vrouwen minder tijd aan sociale contacten besteden.

Media onder de loep: Het 'Media:Tijd'-onderzoek

Het 'Media:Tijd'-onderzoek is een tijdsbestedingsonderzoek dat het mediagebruik in Nederland in detail onderzoekt. Het SCP werkt hierbij samen met de Nederlandse Publieke Omroep (NPO), Nationaal Luister Onderzoek (NLO), Nationaal Onderzoek Multimedia (NOM), Stichting Kijk Onderzoek (SKO) en Buitenreclame Onderzoek (BRO). Het onderzoek is 2 keer uitgevoerd (in 2013 en 2015) en zal om de paar jaar herhaald worden. De tijdsbesteding is op een iets andere manier gemeten dan in dit onderzoek. Mensen zijn bijvoorbeeld gevraagd om per tijdsinterval (van tien minuten) 1 algemene activiteit en maximaal 3 media-activiteiten in te vullen. Voor meer informatie over het onderzoek en de resultaten, zie de [Media:Tijd-cardstack](#).

Vrije tijd, 2006-2016

[Vrije tijd: verdeling van de vrije tijd over typen vrijetijdsbesteding, bevolking 12 jaar en ouder, 2006-2016 (in uren per week).]

Bron: scp (tbo'06); scp/cbs (tbo'11-'16)

De totale hoeveelheid vrije tijd varieert weinig tussen 2006 en 2016. Ook het man-vrouwverschil is gelijk in omvang gebleven. Als we gedetailleerder naar de losse activiteiten kijken, valt op dat mensen in 2006 vaker rapporteerden dat ze aan het uitrusten en ontspannen waren. Ook lijkt er tussen 2006 en 2011 een aantal verschuivingen plaats te hebben gevonden die in 2016 weer zijn teruggedraaid. Zo is de tijdsbesteding aan media en ICT tussen 2006 en 2011 gestegen, maar ligt dit in 2016 weer op het niveau van 2006.

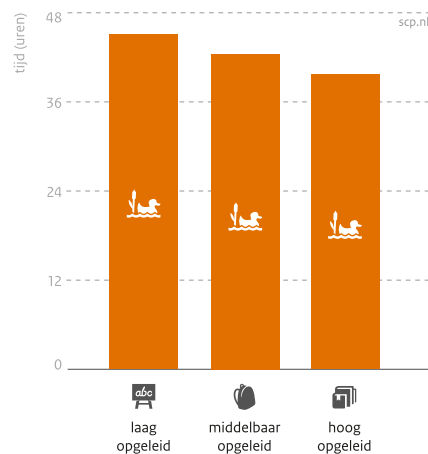
Mogelijke verklaring voor de daling in de tijdsbesteding aan media en ICT

De opvallende daling in media en ICT tussen 2011 en 2016 is vooral toe te schrijven aan de veranderingen in het internet- en computergebruik. Het gebruik van internet via de mobiele telefoon is hier niet onder internet- en computergebruik gerekend, terwijl dit in de laatste jaren juist in populariteit is toegenomen. In de gebruikte indeling is het gebruik van de mobiele telefoon opgenomen onder sociale contacten (omdat de telefoon vaak gebruikt wordt voor online communicatie). Voor meer informatie zie hoofdstuk 9 van [de Sociale Staat van Nederland 2017](#) (Bijl et al. 2017).

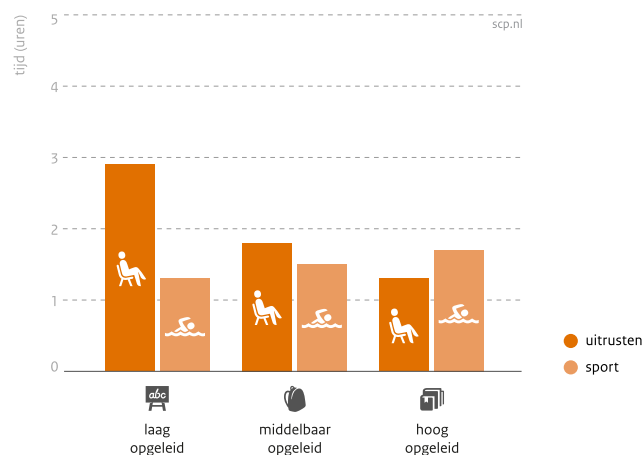
Vrije tijd naar opleidingsniveau

[Tijdsbesteding aan vrije tijd, naar opleidingsniveau en sekse, bevolking van 12 jaar en ouder, 2016 (in uren per week).]

Totale vrijetijdsbesteding

Alleen sport en uitrusten

Bron: scp/cbs (tbo'16)

Vrije tijd en sociale status

In de loop van de twintigste eeuw vond er een verschuiving plaats in de vrijetijdspatronen van mensen in westerse samenlevingen (Gershuny 2009). Vroeger hadden de hogere klassen

altijd meer vrije tijd dan de lagere klassen (Veblen 1899/1912; Gershuny 2009). De hogere klassen hoefden niet of slechts heel weinig te werken omdat zij voldoende inkomen en vermogen hadden. Ook konden zij zich hulp in het huishouden veroorloven en hielden zij daardoor veel tijd over voor de aangename dingen van het leven. Mensen met weinig opleiding en inkomen moesten daarentegen lange dagen werken om voldoende inkomen te verdienen. Met de opkomst van de kenniseconomie is dit verschil omgedraaid en zijn het inmiddels juist de hoogopgeleiden die weinig vrije tijd hebben.

Laagopgeleiden hebben meer vrije tijd dan hoogopgeleiden

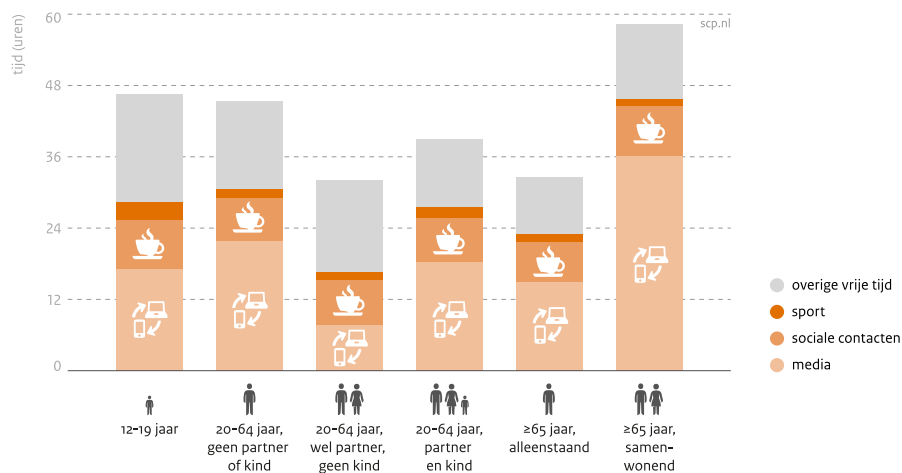
Er zijn duidelijke opleidingsverschillen in de hoeveelheid vrije tijd. Mensen met een lager opleidingsniveau rapporteren meer vrije tijd dan middelbaar en hoogopgeleiden. Dit verschil blijft staan als we de jongeren en 65-plussers (die in vergelijking met de andere groepen laagopgeleid zijn en weinig werken) buiten beschouwing laten. Dit patroon komt overeen met de resultaten van eerder internationaal onderzoek (Gershuny 2009; Gimenez-Nadal en Sevilla-Sanz 2011; Sevilla et al. 2012; Cloin 2013). De meest gehoorde verklaring voor dit verschil is dat hoogopgeleiden veel status koppelen aan een druk leven en lange werkdagen. Hierdoor blijft er weinig ruimte over voor vrije tijd. Laagopgeleiden werken vaker minder uren en zijn vaker werkloos, waardoor zij juist een relatief groot deel van hun tijd aan vrijetijdsactiviteiten (kunnen) besteden. Zie ook de kaart [Betaald werk](#).

Om na te gaan of de opleidingsgroepen hun tijd verschillend inrichten, zijn twee activiteiten uitgelicht: sport en uitrusten. Sport is een voorbeeld van een 'intensieve' activiteit, die geld kan kosten en waar een zekere status aan verbonden is. Uitrusten is daarentegen een minder intensieve activiteit die per definitie niet georganiseerd is. De verschillen in sport zijn verwaarloosbaar, maar bij uitrusten is duidelijk te zien dat laagopgeleiden hier inderdaad meer tijd aan besteden.

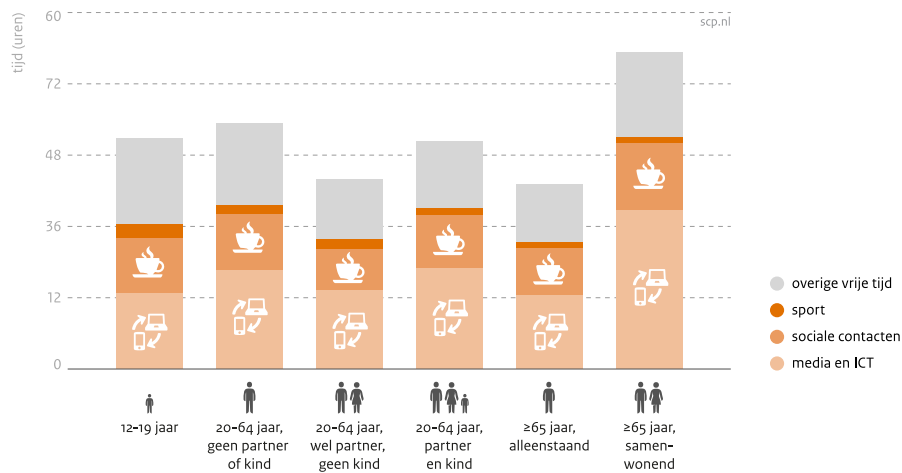
Vrije tijd naar levensfase

[Tijdsbesteding aan vrije tijd, bevolking van 12 jaar en ouder, 2016 (in uren per week).]

Mannen

Vrouwen

Bron: scp/cbs (tbo'16)

Verschillende levensfasen, verschillende mogelijkheden

Zoals uit de rest van deze card stack blijkt is de periode waarin mensen werken en thuiswonende kinderen hebben relatief druk. Cijfers over de hoeveelheid vrije tijd laten dan ook zien dat samenwonende ouders de minste vrije tijd hebben (iets meer dan 33 uur per week). Jongeren, maar vooral ouderen hebben veel vrije tijd. Mannen van 65 jaar en ouder (samenwonend met een partner) hebben de meeste vrije tijd (56 uur per week).

Er zijn ook verschillen in de *samenstelling* van de vrije tijd. In vergelijking met de oudere leeftijdsgroepen besteden jongeren meer tijd aan sport en sociale contacten. Deze activiteiten zijn actiever en vinden vaker buitenshuis plaats. De afwezigheid van jonge kinderen en gezondheidsklachten maakt deelname aan deze activiteiten waarschijnlijk makkelijker. Media en ICT-gebruik – in dit figuur de meest passieve vorm van tijdsbesteding – is in alle levensfasen populair. In de latere levensfasen wordt hier de meeste tijd aan besteed. Dit komt met name doordat 65-plussers relatief veel televisie kijken.

Literatuur

Bijl, R., J. Boelhouwer, E. Pommer en I. Andriessen (red.) (2015). *Sociale Staat van Nederland 2015*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Bittman, M. en J. Wajcman (2000). The rush hour: The character of leisure time and gender equity. In: *Social Forces*, jg. 79, nr. 1, p. 165-189.

Cloïn, M. (red.) (2013). *Met het oog op de tijd. Een blik op de tijdsbesteding van Nederlanders*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Gershuny, J. (2009). Veblen in reverse: Evidence from the Multinational Time-Use Archive. In: *Social Indicators Research*, jg. 93, nr. 1, p. 37-45.

Gimenez-Nadal, J.I. en A. Sevilla-Sanz (2011). The time-crunch paradox. In: *Social Indicators Research*, jg. 102, nr. 2, p. 181-196.

Portegijs, W., M. Cloin, R. Roodsaz en M. Olsthoorn (2016). *Lekker vrij!? Vrije tijd, tijdsdruk en de relatie met de arbeidsduur van vrouwen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Sevilla, A., J. I. Gimenez-Nadal en J. Gershuny (2012). Leisure inequality in the United States: 1965–2003. In: *Demography*, jg. 49, nr. 3, p. 939-964.

Stiglitz, J.E., A. Sen en J. Fitoussi (2010). *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. Paris: Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress.

Sullivan, O. (2007). Cultural voraciousness– A new measure of the pace of leisure in a context of harriedness'. In: *Electronic International Journal of Time Use Research*, jg. 4, nr. 1, p. 30-46.

Sullivan, O. en J. Gershuny (2017). Speed-Up Society? Evidence from the UK 2000 and 2015 Time Use Diary Surveys. In: *Sociology*. doi: [10.1177/0038038517712914](https://doi.org/10.1177/0038038517712914) ↗.

Sullivan, O. en T. Katz-Gerro (2007). The Omnivore thesis revisited: Voracious cultural consumers. In: *European Sociological Review*, jg. 23, nr. 2, p. 123-137.

Veblen, T. (1899/1912). *The theory of the leisure class: An economic study in the evolution of institutions*. New York: Macmillan.

Verbeek, D. en J. de Haan (2011). *Eropuit! Nederlanders in hun vrije tijd buitenshuis*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Deze kaart citeren

Roeters, A. (2017). Vrije tijd. In: *Een week in kaart: Editie 1*. Geraadpleegd op [...] via <https://digitaal.scop.nl/eenweekinkaart1/vrije-tijd>.

Publicatiedatum

21 december 2017

Noten

- 1 Vrijwilligerswerk (zoals bestuurswerk), religieuze activiteiten (zoals kerkbezoek) en het bijwonen van bijeenkomsten van verenigingen (zoals een politieke partij) rekenen we niet mee. Die vallen onder vrijwilligerswerk en bijeenkomsten, zie de kaart [Een week in vogelvlucht](#).
- 2 Dit is televisiekijken als hoofdactiviteit. Televisiekijken als nevenactiviteit (bv. als de televisie tijdens het koken op de achtergrond aanstaat) is niet meegerekend.

Over het tijdsbestedingsonderzoek

Auteur: [Anne Roeters](#)

Veranderende tijden?

Het afgelopen decennium is er veel gebeurd. Nederland raakte in een economische crisis en krabbelde hier weer uit. De politiek en beleidsmakers verzetten hun bakens door in te zetten op een 'participatiesamenleving': Meer dan vroeger wordt van burgers gevraagd te participeren in betaald werk, een leven lang leren, vrijwilligerswerk, lokale besluitvorming, en de zorg voor hulpbehoevende familieleden, vrienden en burens (Putters, 2015). En dit terwijl er meer dan ooit geklaagd lijkt te worden over tijdsdruk (Kervezee 2015; Velde 2015; Vrij Nederland 2015). Deze publicatie gaat na of deze veranderingen zichtbaar zijn in de tijdsbesteding van Nederlanders. Zijn Nederlanders meer gaan werken en zorgen? Gaan we toe naar een 24/7-samenleving waarin we rond de klok werken en zorgen? En hoeveel tijd blijft er over voor ontspanning en rust?

Korte leeswijzer bij de kaarten en figuren

De cijfers hebben betrekking op de hoofdactiviteiten van mensen. In het dagboek hebben deelnemers aan het onderzoek aangegeven dat dit de belangrijkste activiteit was. Tenzij anders is aangegeven hebben de cijfers betrekking op alle Nederlanders van 12 jaar en ouder, inclusief degenen die geen tijd aan de betreffende activiteit besteden. De meeste tabellen rapporteren de gemiddelde tijdsbesteding over de hele week. De respondenten die niet alle 7 dagboekdagen hebben ingevuld, zijn bij deze figuren buiten beschouwing gelaten. Het is heel goed mogelijk dat we hierdoor juist de mensen die het drukst hebben, niet mee hebben genomen.

Achtergrond van het onderzoek

Met het tijdsbestedingsonderzoek brengt het SCP de tijdsbesteding van Nederlanders al sinds 1975 in kaart. Iedere 5 jaar vragen we aan een grote groep mensen of zij hun tijdsbesteding gedurende een week kunnen bijhouden. Over deze cijfers is al in [verschillende rapporten gerapporteerd](#). Sinds 2011 voeren we het onderzoek uit in samenwerking met het [Centraal Bureau voor de Statistiek \(CBS\)](#). In 2006 is het veldwerk door Social data BV uitgevoerd.

Dagboekdata zijn een rijke bron van informatie omdat ze inzicht geven in wie wat wanneer doet. Over het algemeen gaan we er vanuit dat dagboekdata niet of slechts beperkt vertekend worden door sociale wenselijkheid doordat mensen hun gedrag registreren en niet zelf een inschatting maken van de hoeveelheid bestede tijd aan verschillende bezigheden (Gershuny 2003; Sayer 2005).

In deze card stack laten we de meest recente tijdsbestedingscijfers zien, die gedurende heel 2016 zijn verzameld. Daarnaast kijken we terug naar de laatste twee edities uit 2006 en 2011. Voor 1975 werd met een iets andere methodiek gewerkt (Kamphuis et al. 2009). Daarom is ervoor gekozen om in deze card stack niet verder terug te gaan dan 2006. In het eerstvolgende [tijdsbestedingsrapport](#) (die in 2018 zal uitkomen) zullen we wel verder terugkijken.

Verschillen door de tijd en tussen groepen: toeval of niet?

Deze card stack staat vol vergelijkingen: tussen jaren, mannen en vrouwen, hoog- en laagopgeleiden en mensen in verschillende levensfasen. Bij het interpreteren van deze verschillen is het belangrijk om naar de zogenoemde statistische significantie te kijken. Als de gemiddelde tijdsbesteding van groep A hoger ligt dan die van groep B, hoeft dit namelijk niet per se te betekenen dat dit verschil ook betekenis heeft. Verschillen kunnen we ook aan het toeval toeschrijven. Bijvoorbeeld doordat de gemiddelden dicht bij elkaar liggen of er veel onzekerheid is bij de schatting. Om deze reden hebben we de inhoudelijk meest interessante vergelijkingen met statistische methoden getoetst. Waar we uitspraken doen over verschillen, zijn deze significant gebleken, tenzij anders is aangegeven.

De indeling van activiteiten

De indeling van losse activiteiten onder noemers als persoonlijke verzorging en huishouden zijn tot op zekere hoogte willekeurig. Een avondmaaltijd thuis valt nu bijvoorbeeld onder persoonlijke verzorging, terwijl we dit in het gezelschap van anderen ook als vrije tijd of zelfs als ouder-kindtijd kunnen beschouwen (Mandemakers en Roeters 2014). De indeling van de activiteiten is zoveel mogelijk gebaseerd op de wetenschappelijke literatuur. Omdat er in deze literatuur ook sprake is van voortschrijdend inzicht en activiteiten van aard veranderen, is besloten om met de nieuwe indeling op sommige punten af te wijken van de indeling in eerdere rapportages van het SCP.¹ Zo valt het doen van klusjes bijvoorbeeld niet meer onder vrije tijd, maar onder huishoudelijk werk. Als direct gevolg hiervan zijn de man-vrouwverschillen in vrije tijd én zorgtaken kleiner dan bij de oude indeling.

Bij vrije tijd is er een verschil tussen de schatting op basis van de oude en nieuwe indeling. De schatting in [De sociale staat van Nederland 2017](#) (Bijl et. al 2017) (gebaseerd op de oude indeling) ligt hoger dan de schatting in deze card stack (gebaseerd op de nieuwe indeling). Het verschil is toe te schrijven aan twee keuzes. Allereerst is ervoor gekozen om klusjes in en om het huis en het verzorgen van dieren en de tuin te laten vallen onder huishoudelijke taken. Ten tweede hebben we vrijwilligerswerk en bijeenkomsten niet onder vrije tijd geschaard, maar als aparte activiteit beschouwd.

Tijdsdagboeken

Het tijdsbestedingsonderzoek combineert een zogenoemd tijdsdagboek met een vragenlijst. Iedere respondent heeft een dagboek gekregen waarin hij of zij de tijdsbesteding heeft genoteerd. Respondenten hebben in eigen woorden opgeschreven wat zij in iedere tijdsinterval van de dagboekweek deden. Hierbij zijn ze gevraagd de belangrijkste activiteit (de hoofdactiviteit) en wat zij eventueel nog meer deden (de nevenactiviteit) te noteren. Voor iedere activiteit is gevraagd waar zij waren, of zij alleen waren of in gezelschap van iemand die zij kenden. Codeurs van het CBS hebben de dagboeken doorgenomen en bij iedere activiteit de juiste code uit een codelijst gezocht. Bekijk de [codelijsten](#).

In aanvulling hierop hebben de respondenten ook vragen uit 2 vragenlijsten beantwoord. De eerste vragenlijst is aan het begin van de dagboekweek ingevuld, de tweede aan het einde. Met de vragenlijsten hebben we informatie verkregen over onder ander de sociaal-demografische

achtergrond-kenmerken, de ervaren kwaliteit van leven, opinies en baankenmerken van respondenten.

Steekproef en veldwerk

Het CBS heeft een steekproef getrokken uit alle personen die als ingezetene geregistreerd zijn in de Basisregistratie Personen (BRP) en 10 jaar of ouder zijn (de cijfers van de 10- en 11-jarigen zijn in deze card stack niet meegenomen). Mensen die in inrichtingen, instellingen of tehuizen wonen zijn niet benaderd. Omdat de data gedurende heel 2016 verzameld zijn, is er iedere maand een steekproef getrokken. Daarbij zijn twee stappen gezet. In de eerste stap is binnen iedere regio in Nederland een aantal deelgemeenten geselecteerd. De kans dat een deelgemeente werd geselecteerd was evenredig aan de inwonersaantallen. Deze stap garandeerde regionale spreiding. In de tweede stap is binnen de deelgemeenten een aselechte steekproef getrokken.

De CBS-interviewers bezochten het woonhuis van de mogelijke respondenten. Als deze persoon wilde meewerken, werd ter plekke de startvragenlijst afgenomen. Ook werd de respondent gevraagd of hij of zij het dagboekje wilde bijhouden. Aan het einde van de dagboekweek ging de interviewer wederom langs. Bij dit bezoek werd het dagboek gecontroleerd en de slotvragenlijst afgenomen. In de aanschrijfbrief kregen mensen een cadeaubon van 5 euro. Bij de werving voor het invullen van het dagboek kregen zij daarnaast nog een cadeaubon van 10 euro.

De startvragenlijst is door 2.757 mensen ingevuld. Dit komt overeen met een responspercentage van 52,9%. In de vervolgstappen zijn nog wel mensen afgevallen. Van 2.260 respondenten zijn de dagboeken goedgekeurd. Dit betekent dat zij ten minste 1 werkdag en 1 weekenddag correct hebben ingevuld. Voor deze card stack hebben we alleen de respondenten geselecteerd die een complete week hebben ingevuld. Hierdoor zijn de uiteindelijke analyses over 2016 gebaseerd op 1.841 respondenten. In de uiteindelijke steekproef zijn jongeren, ouderen en huishoudens met hogere inkomens en samenwonende partners oververtegenwoordigd. Om voor eventuele vertekeningen te corrigeren, is een weging toegepast in de analyses.

Literatuur

Bijl, R., J. Boelhouwer en A. Wennekers (red.) (2017). *De sociale staat van Nederland 2017*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Breedveld, K., A. van der Broek, J. de Haan, L. Harms, F. Huysmans en E. van Ingen (2006). *De tijd als spiegel. Hoe Nederlanders hun tijd besteden*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Cloïn, M. (red.) (2013). *Met het oog op de tijd. Een blik op de tijdsbesteding van Nederlanders*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Gershuny, J. (2003). *Changing times: Work and leisure in postindustrial society*. Oxford:Oxford University Press on Demand.

Kervezee, L. (2015). We hebben het druk druk druk. Maar het is oké om nee te zeggen. Geraadpleegd op 9 december 2017 via <https://www.nrc.nl/nieuws/2015/10/10/we-hebben-het-druk-druk-druk-maar-het-is-oke-om-n-1543234-a1147657> .

Mandemakers, J.J. en A. Roeters (2014). Fast or slow food? Explaining trends in food-related time in the Netherlands, 1975–2005. In: *Acta Sociologica*, jg. 58, nr. 2, p. 121-137 (10.1177/0001699314560615).

Putters, K. (2015). Zinnvolle participatie. In: *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, p. 491-494.

Sayer, L.C. (2005). Gender, time and inequality: Trends in women's and men's paid work, unpaid work and free time. In: *Social Forces*, jg. 84, nr. 1, p. 285-303.

Velde, F. van de (2015). Hozodruk? Steeds meer mensen klagen dat ze het te druk hebben. Werk, kinderen, bejaarde ouders en vrienden slokken al hun tijd op. Ze hebben het gevoel enorm tekort te schieten. Nergens voor nodig. Want een druk leven leiden én ervan genieten kan. In: Elsevier Weekblad, 21 november 2015.

Vrij Nederland (2015). Waarom steeds meer mensen 'druk druk druk' zijn (Vrij Nederland). Geraadpleegd op 9 december 2017 via <https://www.vn.nl/waarom-steeds-meer-mensen-druk-druk-druk-zijn/>.

Deze kaart citeren

Roeters, A. (2017). Over het tijdsbestedingsonderzoek. In: *Een week in kaart: Editie 1*. Geraadpleegd op [...] via <https://digitaal.scp.nl/eenweekinkaart1/over-het-tijdsbestedingsonderzoek>.

Publicatiedatum

21 december 2017

Noten

- 1 Meest recent *De sociale staat van Nederland 2017* (Bijl et al. 2017) en het laatste tijdsbestedingsrapport *Met het oog op de tijd* (Cloïn 2013).